ספרי מוסר · אחרונים

קונטרס חובת השמירה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קונטרס חובת השמירה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קונטרס-חובת-השמירה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פתח דבר 5
פרק א 9
פרק ב 11
פרק ג 13
פרק ד 14
פרק ה 15
פרק ו 17
חתימה 19
מפתח 33
הלכות פרטיות 34
תפילה 40

הקדמה

הנה בענין חלק הדיבור תלוי כמה ענינים המצויים והם: לשה"ר ורכילות ושקר וחנופה וליצנות ומחלוקת וכעס ודברי גאוה ואונאת דברים והלבנת פנים. והנה על ענין לשה"ר ורכילות כבר חיברנו בעז"ה הספר חפץ חיים ושמירת הלשון ונתפשט בחסד הש"י בישראל ואמרתי לנפשי הלא על כל אלו הענינים יש ג"כ כמה וכמה פסוקים בתורה ומי שאינו משים לבו להיות נזהר בהן עלול מאוד להכשל בהן שהן דברים המצויין תמיד ועל כמה מהן יש לאוין מפורשין בתורה, גם פוגם בזה ומטמא כח הדיבור שלו. וע"כ מצאתי חובה לנפשי לעורר את עצמי וגם לזולתי להיות נזהר בהן שלא יהיו מצות ד' ח"ו כהפקר – וידוע מה שכתוב בספר חסידים שמצוה שאין לה דורשין היא כמת מצוה ומצוה שאין לה רודפין רדוף אחריה לעשותה מפני שהמצוה מקטרגת ואומרת כמה גרועה אנכי שנתעלמתי מכל וכל – וכשיזרז האדם לקיימם המצות ילמדו עליו זכות לפני הש"י. והנה מה שייחד הכתוב שמירה לאדם על דיבורו יותר מעל שאר איברים הלא גם העינים והאזנים והידים ושאר איברים ג"כ צריך ליזהר בהם שלא לעשות נגד רצון הש"י, אשא משלי ע"ז ואומר דזה דומה לאחד שניתן לו מאת המלך רמ"ח כסאות [וועב שטולען] ושניתן הרבה צמר ופשתים שיעשה מהם סחורה יפה ומכולם יוכל להתעשר אם יעשה כהוגן לבד אותות הכבוד שיקבל ממנו שהמלך יראהו ויתפאר בהם לפני שאר מלכים איך שבממשלתו ימצא אומנים גדולים כאלה ולהיפך אם קלקל יתן דין וחשבון על הכל; ועוד יש כסא אחד גדול [וועב שטול] שנעשה במלאכת הקיטור שבו יוכל להרויח כנגד כל הכסאות במלאכתו כברק ולהיפך אם לא ישגיח עליו יוכל לקלקל בו כנגד כל הכסאות והנה אף שצריך להשגיח על כל הכסאות שיעשו מלאכתם כהוגן מה מאד צריך להיות עיניו פקחותו כל היום על הכסא הגדול הזה שבל ישבות ממלאכתו [כי שעה אחת שלו עומד כנגד רמ"ח שעות שבכסאות אחרים] וגם שיעשה כהוגן כי הקלקול הקטן שימצא במלאכתו ההפסד נורא מאד – והנה המלך זה ממ"ה הקב"ה ורמ"ח כסאות הוא כנגד רמ"ח איברים שבאדם וניתן להאדם רמ"ח מצות עשה כנגדן כאלו כל אבר ואבר אומר להאדם עשה בי מצוה שבשבילי תזכה לעוה"ב כדאיתא במדרש וכסא אחד גדול הוא כנגד כח הדבור שנטע הקב"ה בנפשו שבו יוכל לתקן כנגד כל האברים והוא רץ במלאכתו כברק כי באיזה מינוטין יכול ללמוד כמה מאות תיבות ובכל תיבה ותיבה הוא מקיים מ"ע של לימוד התורה ומכל מ"ע נברא פרקליט אחד להמליץ בעד נשמתו וע"ז אמר הכתוב הון יוסיף רעים רבים והיינו ע"י הונה של תורה וכמו שכתב הגר"א במשלי משא"כ בשארי מצות משתהא קודם שמקיימם. והנה ידוע שהקאפיטל אשת

חיל האמור במשלי הוא מרמז על התורה ומסיים בה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה ופירושו אף כמכל מצות נעשה חיל כח ועוז להנפש או כפשטיה חיל ממש כי מכל מצוה ומצוה נברא מלין אחד להמליץ בעד נשמתו אבל את היינו האשת חיל עלית על כולנה כי משעה אחת של לימוד תורה נברא כמה מאות מלאכים וכשהאדם משלים מה שמוטל עליו שמח הקב"ה כמו שכתוב ישמח ד' במעשיו ומתפאר בו למעלה כמו שכתוב ישראל אשר בך אתפאר. וממעלות של כח הדיבור כשהוא משלים מלאכתו כהוגן יכול להתבונן גם להפכו גודל ההפסד כשהוא מקלקל בו בעת שהוא רץ כברק שיכול לברוא כמה מאות מקטרגים בזמן קצר מאד. ועבור כל זה ייחד הכתוב השמירה על הלשון. ועשיתי ע"ז מחברת קטנה ונקראה בשם מאמר חובת השמירה. אולי יתן ד' שיתעוררו אנשים לשמור את כח הדבור שלא לפגמו על ידו ויתקבל ברצון לפני הש"י תפלותינו וברכותינו וימהר ישועה ויחיש הגאולה במהרה בימינו אמן.

פתח דבר

בו יבואר שמן הראוי והמחוייב לאיש נבון לקבל עליו חובת השמירה דהיינו לשמור את עצמו מכל חלקי דיבורים האסורים ובזה יזכה לכל טוב בזה ובבא.

הנה אדוננו דוד המלך ע"ה אמר לנו מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע וגו' לכאורה הו"ל לומר לא ידבר בלשונו רע מאי לשון נצור שהוא לשון ציווי לשמירה הורה לנו בזה שנקבל עלינו חובת השמירה וממילא מן הנכון לצמצם בכל יום זמן מועט מעתותיו להתבונן אם שמר כראוי ואז נקוה בעז"ה לראות טוב כי האדם צריך לצייר שיש לו כרם שנטוע בו כמה מיני פירות יפים שראויים לעלות על שלחן מלכים האם יצמצם בהוצאות לשכור עליו שומרים שישמרוהו ביום ובלילה איש כזה שחס על גרגירי כסף חסר לב יקרא כי סופו של כרם כזה שהוא בלי שומר לעלות בו פריץ חיות ושודדי לילה וישברו האילנות ויאכלו הפירות ויהרסו גדריו ויעלו בהכרם רק קמשונים וחרולים תמורת הפירות היפים שהיה מקוה מהן וכמו דכתיב במשלי על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים וחרולים וגדר אבניו נהרסה. וביאור הענין כי כל איש ישראל יכול לנטע בתורתו ובמעשיו כרם בגן עדן וכמו דכתיב ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה דהיינו[1] להוסיף נטיעות בג"ע כמו שכתבו בסה"ק

[1] וכאשר ביארנו בספרי שם מולם שמר החזקת התורה פ"י על מה שאמרו חז"ל לעבדה ולשמרה לעבדה זו מצות עשה ולשמרה זו מצות לא תעשה דהיינו אלו לא היינו מגורשים מגן עדן היה התורה נתונה שם כמו שנתונה כעת בהר סיני והיו מקיימים שם כל המצות והיינו רואים בעינינו שע"י קיום מ"ע כהוגן נתוסף נטיעה יפה בג"ע [ועכשיו שאנו מגורשים משם ג"כ ע"י עבודתינו נעשים נטיעות יפות מאד וכמו שכתב הרמב"ן בפרשה בראשית על הפסוק אשר ברא אלהים לעשות ששרשים הראשונים ברא הקב"ה בעצמו ונתן לנו כח שאנחנו ג"כ ביכולתנו

וע"כ צריך לשמרו שמירה מעולה אבל אם הדבור אצלו הפקר אז ימצא בכרמו קמשונים וחרולים וכל הגדרים שיעשה בנפשו לא יתקיים כל זמן שהדבור אצלו הפקר וע"כ כל מי שהוא בר לבב יראה לקבל עליו חובת השמירה לשמור פיו ולשונו שלא יטמא שפתיו בדיבורים האסורים ולהפריש מעט מעתותיו בכל יום להתבונן אם שומר כראוי [ורמוז לזה בחולין (דף ק"ה) אמר שמואל אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא הוה סייר נכסיה תרי זמני ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא ודחוק מאוד לפרש כפשטיה לחשבו כחומץ בן יין משום שאינו זריז כ"כ בעסקו להתבונן בו אולי יש בו הפסד אלא מרמז על נכסים הקיימים לאדם לנצח דהיינו תורה ומצות שצריך להתבונן בכל יום אודותם אם מתערב היצר בם (עיין בשה"ל שפירשתי שם כל המאמר בזה).

ב) עוד יש לו לאדם להתבונן שע"י דיבורים האסורים שהוא מדבר הוא ממשיך[2] טומאה על השפתיים כמו דכתיב כי איש טמא שפתיים אנכי וטומאה זו גרוע יותר ממי שניטמא בנבלה דשם נטהר ע"י מקוה מים משא"כ בזה שאינו נטהר בכל מימות שבעולם בלא תשובה ולא עוד כיון שהמשיך בעצמו טומאה על נפשו אפילו מעט גרם שהכח הטומאה יטמא אותו מלמעלה [על שורש נשמתו] כמאמרם ביומא (דף כ"ט) אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאין אותו מלמעלה מעט מטמאין אותם הרבה.

ג) אנו מבקשים מד' בכל יום תיכף אחר התפלה נצור לשוני מרע וכו' אבל אימתי שייך בקשה זו כשאנו מתבוננים בנפשנו לשמור מזה אז נוכל לבקש מאת ד' שיעזרנו לזה משא"כ כשאדם משליך הענין אחרי גיוו איך יבקש זה מד' – ודוגמא לזה מצינו אצל פריקה וטעינה שמחויב האדם לטעון עם בעל החמור המשא על חמורו דכתיב הקם תקים עמו ולאפוקי אם הלך וישב וא"ל לבעל החמור הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור כדאיתא בגמרא והכי נמי בענינינו.

ד) ודע עוד דשמירת הלשון מרע האמור בקרא כולל כל סוגי לשה"ר ורכילות ואונאת דברים והלבנת פנים ושקר וקללת חבירו ודברי גאוה ומחלוקת ודברי חנופה וגם כולל

לעשות כ"ז ע"י קיום התורה והמצות וכמו שכתוב בצלם אלהים עשה את האדם ע"ש שביארנו כ"ז במקור מן הספרי ולדעתי זה שכתבה לנו התורה עשייתו של הקב"ה שהיה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל לרמז לנו שאנחנו במעשינו בקיום המצות שעל ידם יצמחו ג"כ הנטיעות היפות יהיה ג"כ כעין זה וכידוע שאמר הכתוב זה אלי ואנוהו ואחז"ל התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה לולב נאה וכן בכל המצות צריך להיות נאות מבחוץ וגם צריך להיות נאות מבפנים כהוגן דהיינו הכונה לשם פועלם וכמו שאחז"ל עשה דברים לשם פועלם וע"י"ז יהיו הנטיעות שלנו כעין של הקב"ה וזהו מה שרמזה התורה כעין זה מה טובו אוהליך יעקב וגו' כאהלים נטע ד' בנ"ע וכפירש"י שם.

[2] והא דאיתא בזוה"ק פרשה מצורע ר' חייא אמר כל מאן דאפיק לישנא בישא איסתאבן ליה כל שיפוי וכו' היינו אחר כן מכיון שהוא המשיך על עצמו טומאה על שפתיו יש בכח הס"א לטמא אותו הרבה כל אברי נפשו וכדלקמיה אדם מטמא עצמו מלמטה מעט מטמאין אותו הרבה.

כל סוגי הענינים שבין אדם לחבירו כמו שביארנו בספר חפץ חיים בפרקים ראשונים וא"כ אם לא ישים על לבו לקבל על עצמו חובת השמירה בודאי יכשל בזה כמה מאות פעמים בימי חייו.

ה) יתבונן האדם במה שכתבו בסה"ק על הפסוק (בישעיה נ\י"א) לכו באור אשכם ובזיקות ביערתם מידי היתה זאת לכם דהיינו בעת שהאדם עובר העברה הוסק האש בגיהנם להענש החוטא שם אלא שהקב"ה מאריך אפו על האדם אולי יעשה תשובה ובאמת אלו היה החוטא רואה זאת בעיניו בודאי היה החוטא נרתע ונפחד והיה חוזר בלב שלם מן העון והיה נשמר מזה כל ימיו (אלא שכמעט היה מתבטל כח הבחירה ע"ז) – והנה אף שאין אנו רואין עונש העתיד בראיה חושיית מ"מ כל איש ישראל מאמין באמונה שלמה שהש"י משגיח על מעשיו כמו שאנו אומרים בכל יום אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתי גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו ונאמר זה מפורש בתורה האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים וגו' ונאמר בקהלת כי את כל מעשה יביא אלהים במשפט ומפורש עוד בכתובים כמה מקראות ע"ז ואיך יפעל אדם בנפשו לעבור בשאט נפש על לאוין אלו התלויין בכח הדבור שנתהוה רק על ידי הרגלו הרע אחר שיתבונן שכבר הוסק האש ולדעתי זהו שרמז לנו התנא באבות איזהו חכם הרואה את הנולד ולכאורה מאי חכמה שייך בזה אבל באמת הענין הוא כך לידע את הנולד כל איש ישראל יודע ומאמין שאם ילך בדרך השם יקבל את הטוב והמתוק ולהיפך יקבל רע ומר אבל דבר זה אינו פועל בנפשו כל כך והודיע לנו התנא עצה שיצייר בנפשו כאלו היה רואה זה ראיה חושיית וזהו שאמר איזהו חכם הרואה את הנולד והכתוב בירמיה (קאפיטל ב) רמז ג"כ לזה שכתוב שם ודעי נא וראי כי רע ומר עזבך את ד' אלהיך ור"ל שידע ע"י ידיעת התורה מה יהיה סוף של העוברי רצונו וגם יצייר בנפשו כמו שרואה ראיה חושיית ואז בודאי ינגף היצר ע"ז.

ו) העיקר שידע האדם שהלאוין וכן העשין התלויין בחלק הדבור שקולין במדרגתן עם הלאוין והעשין התלויין במעשה וגם יותר מהן ולמשל אם יפתנו היצר מחמת כעסו על פלוני שילך ויגנהו בפני אנשים ויוציא עליו שם רע יתבונן בנפשו אלו היה היצר מפתהו ללילך לבית הזונות האם היה שומע לו בודאי היה גוער בו לך מעלי לפתני בעון שאהיה עבור זה מתועב בעיני ד', ותדע אחי שהעון של מוציא שם רע חמור יותר כדאיתא בערכין במשנה (דף ט"ו) נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה (שאונס ומפתה צריך ליתן חמשים שקלים כסף ומוצא שם רע צריך ליתן מאה שקלים לבד המלקות שמקבל על

זה) וכן מצינו שלא נגזר גזר דין על אבותינו במדבר אלא על המרגלים בלבד על שהוציאו דיבה על הארץ.

ז) יהיה לנגד עיניו תמיד מה דאיתא במדרש תנחומא אמר הקב"ה אם רצונכם להמלט מן הגיהנם הרחיקו עצמיכם מלשה"ר ואתם זוכים בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר וכו'.

ח) והנה באמת מונח החיוב לשמור כח הדבור על כל איש ישראל ככתוב בתורה, וזוכה בזה על כל דורותיו הבאים אחריו [וכעין מה שמצינו שאחז"ל ומה אדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצוה אחת אם היה משמרו היה זוכה לו ולדורותיו הבאים אחריו היושב בין הפגולין ובין הנותרות [וכובש עצמו שלא לאכלן] עאכ"ו שזוכה לו ולדורותיו הבאים אחריו עד סוף כל הדורות ואף בענייננו כשכובש תמיד את כח דיבורו ומצמצם שלא להוציא שום דבור נגד רצון הש"י בודאי זוכה בזה לכל דורותיו הבאים אחריו – ואפילו בעכו"ם שאין מצווין ע"ז מצינו בגמרא (ב"ק דף לח) שמן השמים משגיחין על כח דיבורם ואין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה של בת לוט הבכירה שקראה לבנה מואב בלשון מגונה אמר הקב"ה למשה בכמה מאות שנים אחר זה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, מלחמה הוא דלא הא אנגריא עביד בהוא והצעירה שקראה בנה בן עמי, בלשון נקי נאמר על בני עמון אל תתגר בם סתם דאפילו אנגריא לא תעביד בהן מזה נוכל ללמוד שכ"ש איש ישראל שדיבורו עומד ברומו של עולם [שאם אימר על איזה דבר שהוא הקדש שוב אסור לנגוע בו ולהנות ממנו אפילו שוה פרוטה ואם נהנה חייב להביא עליה קרבן מעילה ואם נתן לאשה איזה דבר ואמר לה הרי את מקודשת לי באותו רגע נעשית אשת איש ואסור לכל העולם לנגוע בה – וכל דיני נדרים ושבועות תלוי בכח דיבורו ונאמר ע"ז לא יחל דברו – וכן בעניני עכו"ם אפילו לא עשה שום מעשה אלא שאמר לה אלי אתה הוא עבודה גמורה וחייב מיתה ע"ז כדאיתא בסנהדרין [דף נט] על אחת כמה וכמה שמשגיחין מלמעלה על כל הגה שמוציא מפיו: כלל הדברים בדיבוריו של אדם יכול לברוא עולמות ולהחריבן (ונוכל להמליץ ע"ז מאמר הגמרא בברכות (דף ז) מאי דכתיב כרום זולת לבני אדם אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם) וזהו אפילו בסתם איש ישראל וכ"ש, אם הוא תלמיד חכם כמה מוטל החיוב עליו לשמור את דיבורו ואם הוא עובר על לשה"ר ורכילות ואונאת דברים וכדומה ובעיני ההמון נתפרסם הדבר ממילא נתבזה כבוד שמים ע"ז ונעשה כל אלו הלאוין שתלויין בכח הדבור כהפקר בעיניהם ועובר ע"ז על ולא תחללו את שם קדשי שנעשו מצות ד' כהפקר בעיניהם ע"ז, וכמה גדול עון זה בעיני הש"י דאיתא בגמרא כ"ד אלף תלמידים היה לו לר' עקיבא וכולם מתו מפסח עד עצרת על שלא נהגו כבוד זה לזה, והנה על עון

אונאת דברים אין לנו חיוב מיתה וע"כ מטעם שהיה חילול השם ע"ז לפני ההמון שת"ח מריבים זה עם זה וכל מה שהאדם גדול ביותר חילול השם הוא יותר גדול וכמו דכתיב בקורח שהר"ן איש היו נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם ור"ל שהעון היה ממילא יותר גדול ע"ז וע"כ אחי ורעי כל החרידים לדבר ד' ולמצותיו נראה[3] להתחזק ולשמור את דיבורינו כדין בעבור כבוד שמו ית' ויתקדש שם שמים אל ידינו.

ט) וראה עוד אחי הלא יש כמה איברים באדם שצריך ליזהר מלקלקלם כגון חוש הראיה שלא לטמא עיניו שהוא צריך להן לע"ל לחזות בנועם ד' וכן חוש השמיעה שלא לפגמו כידוע ממדרשי חז"ל שהקב"ה עתיד ללמוד תורה עם ישראל וכדכתיב וכל בניך למודי ד' (ועיין ברש"י בחומש על הפסוק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל) וצריך לשמוע מה ידבר האל ד' וגם אחז"ל [כתובות דף ה]. לעולם אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכוים תחלה לאיברים מ"מ לא מצינו שהצריך הכתוב לאדם להיות ממש שומר עליהם כמו שמצינו לענין דיבור שאמר נצור לשונך מרע ואמר שומר פיו ולשונו וגו' והטעם שבדבור פי האדם תלוי עיקר חייו וכן ח"ו להיפך וכמו דכתב החיים והמות ביד הלשון וע"כ אל יהיה חובת השמירה קל בעיניו ויהיה האדם מאושר בזה ובבא.

פרק א

בו יבואר מאמר הגמרא מאן בעי חיי מאן בעי חיי וגם הפסוק אוהב ימים לראות טוב:
אמרינן בע"ז דף י"ח מכריז ר' אלכסנדרי מאן בעי חייא מאן בעי חייא אכנף כו"ע ואתי לגבי א"ל הב לן חייא א"ל מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע וגו', לכאורה מה חידש ר' אלכסנדרי ונראה דבעת שהיה מכריז מאן בעי חייא

[3] ויש אנשים שמאמין בנפשם לומר אין לי כח לשמור את הדבור בכל הפרטים די לי אם אשמור באיזה דברים אבל זהו טעות מעקרו:
א) שידוע שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואם אין בכח האדם לשמור כל אלו הדברים לא היה כותבן הקב"ה בתורתו ולהזהיר את בני ישראל על כולן כמה דכתיב בפרשה האזינו בסופו שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת כי היא חייכם וגו' אלא באמת אם היה האדם משים לבו לזה ולהתבונן כי בדברי ד' תלויים כל חייו לא היה הדבר קשה לו כלל וזהו שכתוב שימו לבבכם וגו' וגם לפי הידוע שהבא לטהר מסייעין אותו.
ב) ידע האדם שבמה שמסלק מעל עצמו עול המצות אפילו אינו מסלק לגמרי ח"ו (כי באיש כזה אין אנו מדברים) אלא מיקל מעל עצמו במקצתו נגרע ערכו למעלה מאות וכתוב עליו שאיננו עובד אלקים והוא מה שכתוב במלאכי בסופו ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו וקפריך בגמרא היינו צדיק היינו עובד אלקים היינו רשע היינו לא עבדו ומשני בין השונה פרקו מאה פעמים להשונה מאה פעמים ואחד [ומסתמא ה"ה בשומרי מצוה] הרי במה שלא השלים לחזור לימודו כחבירו נגרע ערכו ונקרא אינו עובד אלהים היינו שלא עבדו בשלימות כראוי וכ"ש בענייננו אם לא היה זהיר באיזה מהם כגון שקר או ליצנות או מחלוקת או הלבנת פנים וכ"ש לשה"ר ורכילות וכיו"ב בודאי גרוע ערכו מאוד מאוד וינהום באחריתו ככלות בשרו ושארו על נפשו ויאמר איך שנאתי מוסר ולא שמעתי לקול ד' שהזהיר בתורתו על כל אלו וע"כ השומר נפשו יראה לשמור את עצמו מכל אלו העשרה דברים שרשמנו בסוף הספר ויהיה טוב לו בזה ובבא.

היו סבורים הכל שיש לו איזה סם שגורם לאריכות ימים ולזה כנוף כו"ע ואתו לגביה והראה להם שיש סם רוחני אשר מועיל להיות לו אריכות ימים ממש בעוה"ז, ונבאר קצת דברינו כי ידוע משאחז"ל המספר לשה"ר מגדיל עונותיו עד לשמים ויש ע"ז כמה ביאורים ואחד מהן כפשטיה כי כל דיבור ודיבור של לשה"ר הוא עון בפ"ע [כמו שכל דיבור של ד"ת הוא מצוה בפ"ע] ונמצא מי שהוא רגיל ח"ו בעון זה יתוסף עליו בכל שנה כמה אלפים תיבות של לשה"ר אפילו אם לא ידבר רק עשרה תיבות ביום וכ"ש לפי מה שמצוי בעו"ה לפעמים מאה דיבורים ביום אחד ואפילו אם יאמר באשמנו דברנו דופי אינו מקבל על עצמו כלל להשמר מזה ואין זה תשובה כלל וידוע מה שאחז"ל כל העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד ולפ"ז זה האיש שיש עליו כמה אלפים מקטרגים עלול מאוד שעי"ז עונותיו מרובים הרבה מזכיותיו ונגמר דינו ח"ו למות ע"ז ולהיפך מי שכובש את יצרו נתוסף עליו מצוה בכל פעם כמאמרם ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכרו כעושה מצוה ויוכל להתוסף עליו בכל יום כמה וכמה מצות ויכריע כף הזכות ויתוסף לו חיים עבור זה וזהו שאמר הכתוב מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע. ומה שאמר אוהב ימים לראות טוב הוא ג"כ מדוקדק מאוד דידוע דימיו של האדם שהיה חי ע"פ האדמה אפילו אם נפטר והלך לו ימיו אינם נאספים כי יש להם מקום למעלה בקדושה ולפיכך נאמר באברהם ואברהם זקן בא בימים וכן בדוד שכל ימיהם היה בקדושה ומאירים שם למעלה שחקוק שם כל מעשים טובים שעשה באותו היום וכן כל דברי הקדושה שדיבר באותו היום ולזה אמר בא בימים שלא היה חסד אפילו יום אחד משעה שעמד על דעתו שהכיר את בוראו ולא כן מי שאינו הולך בדרך השם יהיו ימיו חשכים ואין נוגה להם כי נמשך עליהם רוח הטומאה ולזה אמר הכתוב מי האיש וגו' אוהב ימים לראות טוב דהיינו שמקוה על ימיו לראות בהם טוב [כמי שמקוה על בניו למצוא בהם נחת כשיגדלו] נצור לשונך מרע וגו' אז תוכל לקוות למצוא בהם נחת וטוב ולא כן ח"ו להיפך השם ישמרנו ולזה אמר ר' אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי דהיינו בזה ובבא.

עוד אמרתי שיתבונן האדם בנפשו אלו היה לו בנים והיה שומע לאחד שמבזה את בניו בפני כל כמה מהתרעומות היה לו עליו עבור זה והיה אומר לו אלו היית מכוין לטובתן היית צריך להוכיח אותן בינו לבין עצמו אפשר היו שומעין לך, כדרך התורה הוכח תוכיח את עמיתך וגו' והייתי נותן לך גודל תשואת חן עבור זה אבל לא באופן זה שכונתך רק לבזותן בעיני הכל – וכן ממש כעין זה צריך האדם לידע על מי הוא מדבר על בניו של הקב"ה שנקראו בנים כדכתיב בנים אתם לד' אלהיכם וכיון שאין יוצא מזה שום תועלת

בודאי הקב"ה כועס עליו עבור זה [אם לא שהוכיחו מתחלה ואין שומע לו והוא איסור המפורסם בכל ישראל עיין בחפץ חיים כלל ד' פרטי הדינים שיש בזה].

פרק ב

בו יבואר שעומדין עליו מלמעלה ומונין דיבוריו – גם יבואר בו כמה פרשיות בתורה המדברות בזה:

יתבונן האדם בעשה שהוא מדבר הלשה"ר לפני איזה איש אל יחשוב שבבית אין שום בריה כ"א הוא וחבירו אלא מלמעלה עומדין אצלו ומונין כל דיבור מהוציא מפיו וכדאיתא במ"ר פרשה תצא על הפסוק אל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על קולך וגו' שלא תאמר הרני הולך ואומר לשה"ר ואין בריה יודעת א"ל הקב"ה הוי יודע שאני שולח מלאך והוא עומד אצלך וכותב כל מה שאתה מדבר על חבירך – ובשעת הדין יציעו לפניו כל הדיבורים שדיבר כמו שאחז"ל על הפסוק כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת הדין - ואיתא בספרי על הפסוק אל אמונה ואין עול כשהאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו לפניו ואומרים לו כך עשית ביום פלוני והוא אומר הן ואומרים לו חתום שנאמר וביד כל אדם יחתום – צדיק וישר הוא שהוא מצדיק את הדין ואומר יפה דנתנו וכן הוא אומר למען תצדק בדבריך תזכה בשפטיך. והנה איתא בסה"ק שבעת הדין שדנין אותו בב"ד של מעלה פותחין לו ס"ת ואומרים לו קרא בפיך ושואלין אותו על כל דבר ועדים באים ומעידים לטוב או למוטב – והנה אחז"ל שאמר הקב"ה לדואג הרשע כשתגיע לפרשיות מספרי לשה"ר מה אתה דורש בהן והתבוננתי מה אלו הפרשיות ומצאתי שכל התורה מלאה מזה (וכאשר ביארנו[4] בשה"ל ח"ב פ"ג) וכמה צריך להיות

[4] ואשנה אותם פה כי ניתוסף עוד כמה פסוקים שתלוים בכח הדיבור – ראשון לכל מעשה דנחש שסיפר לשה"ר על הקב"ה ובזה גרם מיתה לכל באי עולם ובפרשה ויצא אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וגו' ואחז"ל ושמרני מלשון הרע ובפרשת וישב במעשה דיוסף שכתוב ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם שזה היה הסיבה הראשונה לירידת בני ישראל למצרים ובפרשה שמות אכן נודע הדבר ע"ש בפירש"י עוד שם שאמר מרע"ה והן לא יאמינו לי שהשיב לו הש"י מה זה בידך וגו' ויהי לנחש עוד שם והנה ידו מצורעת כשלג ובפרשה יתרו וירב העם עם משה וגו' על ריב בני ישראל וגו' וסמיך ליה ויבוא עמלק על שקלקלו בדיבורם ובפרשה משפטים לא תשא שמע שוא שהוא קאי על המספר ועל המקבל כדאיתא בגמרא ובפרשת תצוה ענין המעיל שפה יהיה לפיו סביב וכל הפרשה ונשמע קולו בבואו אל הקודש שהוא קאי על כפרת לשה"ר כדאיתא בערכין וכל פרשת תזריע ומצורע נגעי בתים נגעי בגדים נגעי אדם בדד ישב מרוחק אף ממחנה ישראל וכפרתו צפרים המפטפטין על שפטפט בלשונו וכדאיתא בתו"כ שהכהן היה אומר לו דברי כבושים בני אין הנגעים באים אלא על לשה"ר ובפרשה קדושים לא תלך רכיל בעמיך ולא תשא עליו חטא שהוא קאי על הלבנת פנים ובפרשה בהר ולא תונו איש את עמיתו שהוא קאי על אונאת דברים שהוא ג"כ דיבור רע ובפרשה נשא וישלחו מן המנחה כל צרוע שהוא משלח חוץ לשלש מחנות וכל מרמז אפילו הוא גדול בתורה כדואג ובפרשה בהעלותך ותדבר מרים ואהרן במשה וגו' וכן פרשת שלח לך המדבר מענין המרגלים ובפרשה חוקת וידבר העם באלהים ובמשה ונשלח הנחשים ע"ש בפירש"י

נרעש ונפחד כשיזכור שעבר על כל אלו בימי חייו בשאט נפש – והנה איתא במדרש פ' תבא א"ר לוי לא היה צריך הקב"ה ליתן את התורה לישראל שכבר הוא עתיד ללמוד עמהן לע"ל (כמו שנאמר וכל בניך למודי ד') אלא כדי שידעו באיזה פרשה הוא עסוק – ולפ"ז אותן האנשים שבשאט נפש הם עוברים על איסור לשה"ר ורכילות ושאר חלקי דיבורים האסורים ואינם מקבלים על עצמם להשמר מזה כמה בושת וכלימה יסבלו כשיגיעו לאלו הפרשיות ויקויים עליהם הכתוב ונקוטותם בפניכם על כל הרעה אשד עשיתם – וזה יהיה שייך אפילו כשינקו מעונותיהם ע"י יסורי גיהנם וכדומה ויזכו לג"ע וכמאמרם כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב מ"מ בושת וכלימה יכסו פניהם כשיגיעו לאלו הפרשיות וכעין שמצינו בסוטה (דף מ"א) אצל אגריפס המלך כשהגיע בקריאתו בס"ת לפסוק לא תוכל לתת עליך איש נכרי וגו' זלגו עיניו דמעות ע"ש וזה היה רק פ"א לשבע שנים בבית המקדש כעת בואו לקרוא בתורה ובפרט בג"ע ששם הוא עולם הנצח וצרור שם נשמתו בצרור החיים כמו שכתוב בקרא ורגיל לשמוע שם מפי השכינה כמה וכמה פרשיות שמדברות אודות דיבור האדם כמה מהצער וכלימה יסבול כשיזכור שהיה דש כל אלה בעודו בזה העולם תחת רגליו ולא התמרמר מעולם ע"ז ואיך יוכל לישא את פניו מפני הבושה, ולא יועיל לו אז שום תנחומין לנחם את נפשו בזכרו תמיד את גודל העולה שעשה בזה וע"כ צריך כל אדם להתבונן בזה בעודו בזה העולם ויקבל על עצמו חובת השמירה ויהיה טוב לו בזה ובבא.

עוד צריך איש נבון להתכונן שיש כמה הלכות חמורות בתורה שרמוז באיזה פסוק או באיזה תיבה ואלו כענין כח הדבור שלא יקלקל אדם לשונו באיזה דיבור האסור שנה הכתוב ושילש כמה פרשיות בזה, מזה אנו יכולין להתבונן גודל חיוב השמירה שיש עלינו בזה[5].

ובפרשה דברים שכל החטאים שהוכיחם זכרם בדרך רמז חוץ ענין המרגלים הזכירם בפירוש באריכות גדול ולא חש על כבודם ובפרשה שופטים כי תצא למלחמה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע ואחז"ל דבר רע דיבור רע ובפרשה תצא פ' של מוציא שם רע ועוד כתוב שם השמר בנגע הצרעת וגו' והיינו השמר מן העון המביא לידי צרעת וסמיך ליה זכור את אשר עשה ד' אלהיך למרים וגו' ועוד כמה לאוין שתלויין בכח דיבור הרע כגון איסור חנופה שמקורו מלאו דלא תחניפו וגו' ודברי מחלוקת שמקורו ממה שנאמר ולא יחיה בקורח וכעדתו ודברי גאוה ובוז ממה שנאמר השמר לך פן תשכח את ד' אלהיך שהוא אזהרה לנסי הרוח כדאיתא בגמרא – והמכחש במה שיש בידו מן חבירו עובר על ולא תכחשו איש בעמיתו הכתוב בפרשה קדשים ואפילו בדברי שקר בעלמא עובר על מדבר שקר תרחק ועוד יש שני איסורים חמורים שתלויים בכח הדיבור והם כעס וליצנות ועוד בפרשה תבוא ארור מכה רעהו בסתר שהוא קאי על לשה"ר וידוע שכל הארורים פתחו בברכה ואמרו ברוך אשר לא יכה וגו' הרי שהזהיר בזה יחיה לו ברכה.

[5] והנה אחז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים ממה שמכפול הכתוב לכפר כל הדיבורים שדיבר אלעזר ואלו בתורתן של בנים דרך התורה לקצר ואף אנו נאמר בענינינו ממה שריבה הכתוב פרשיות על ענין חלק הדבור [על הלש"ר ורכילות – על הוצאת שם רע – על אונאת דברים – ועל הלבנת פנים – ועל דבור שקר – ועל דברי גאוה – ועל דברי חנופה – ועל דברי מחלוקת – וכן ענין הוללות וליצנות (שוה בודאי נכלל במה שאמר הכתוב

פרק ג

בו יבואר שיהיה לו עת קבוע ללימוד הלכות והמוסרים, השייכים לזה גם שיתוסף לו עי"ז כמה אלפים מליצי יושר עבורו:

ודע עוד דעיקר השמירה לא נעשה בקבלת הלב לבד כ"א שיהיה לו עת קבוע בכל יום אם מעט ואם הרבה ללמוד ההלכות[6] והמוסרים השייכים לענין חלק הדיבור וכמו דאמרו חז"ל על הפסוק וזכרתם את כל מצות ד' ועשיתם אותם דזכירת המצות מביא לידי מעשה ועוד אמרו ושמרתם זו המשנה דעל ידי הלימוד שהאדם לומר נשמר הדבר הזה [וכבר הרחיב בזה הגאון הגדול ר' בצלאל הכהן ז"ל מווילנא בהסכמתו דעיקר הרפואה לאדם שלא יבוא ללשה"ר הוא בלימוד אלו הלכות ומוסריהן וכן שמעתי מפיו הקדוש שלימוד אלו הענינים הוא בכלל מ"ע דזכור את אשר עשה ד' אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים] והנה אפילו אם לא יועיל בתחלה הקבלה של חובת השמירה כ"א למעט את התפלה ולא יהיה רגיל בהם כ"כ ג"כ כדאי הוא העמל בזה כי אפילו אם יחסר עי"ז רק עשרה תיבות של דיבור האסור ביום ג"כ יתקבץ עי"ז במשך שנה הרבה יותר משלשת אלפים וידוע כי כשם שע"י לימוד התורה כל דיבור ודיבור הוא מצוה בפ"ע כן דיבורים האסורים כל דיבור ודיבור הוא עון בפ"ע ומכל עון נברא מקטרג בפ"ע ונמצא כשכבש את יצרו וחיסר ג' אלפים דיבורים האסורים חיסר ג' אלפים מקטרגים והכניס תחתיהם מליצים וכמאמרם ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה. ובפרט לפי מה שידוע שאחז"ל הבא לטהר מסייעין אותו בודאי בהמשך הזמן יעזרהו הקב"ה הרבה בזה ולא יהיה לו תשוקה כלל לדיבורים האסורים כשאר איש כשר שאינו מתאוה לאכילת בשר חזיר כי כאשר האדם מתייגע על איזה דבר בתורה הקב"ה מסיר יצה"ר ממנו [מאותו דבר] כדאיתא במ"ר פ' נשא אם יגעת הרבה בדבריהם הקב"ה מסיר יצה"ר ממך.

והנה ידוע ממה שאמר הכתיב ויצוינו ד' לעשות וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה והיינו שלהקב"ה אינו נוגע דבר זה כלל וכמו שאמר הכתיב אם צדקת מה תתן לו וכל המצות שבתורה הם רק לטוב לנו כל הימים והקב"ה איננו מקבל מזה רק נחת שעשינו רצונו וכמו שאחז"ל על הפסוק ריח ניחוח לד' נחת רוח לפני שאמרתי

ודברת בם ואחז"ל ולא בדברים בטלים)] מה שלא מצינו כן בשארי עניינם נוכל להתבונן מזה את גודל ענין כח הדבור ואשרי חלקו מי שנזהר בם.

[6] אחרי שהאדם משתמש בלשונו לדבר יותר ממה שהוא משתמש בכל האברים לעניניהן צריך לידע האסור והמותר בהן כדי שידע איך להתנהג בחן ודוגמת השו"ב שצריך לחזור תמיד הלכות שחיטה עד שיהא בקי כהן בע"פ [כמבואר ביו"ד סימן א' ע"ש בט"ז]

ונעשה רצוני וא"כ לפי מה שידוע שקיום המצות הוא יותר חשוב מהקרבת קרבנות וכמו שכתוב בשמואל שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים אם יקבל על עצמו חובת השמירה לשמור את פיו מכל דיבור שאסרתו התורה, רכילות, אונאת דברים כו' כמה נחת רוח יגיע להקב"ה מזה שציוה לני בתורה על כל זה ונעשה רצונו ולהיפך ח"ו אם אין האדם משים אל לבו אודות דיבורו והוא אצלו כהפקר לפטפט בלשונו כאשר יחפוץ היצר וממילא בודאי עובר בימי חייו על כל אלו הפרשיות שמדברות בעניני חלק הדיבור, כמה מהצער יגיע להקב"ה מזה כשרואה שבני אדם מפקירין מצותיו וע"כ מי שהוא ירא לנפשו יזהר מאוד בזה ואשרי חלקו, והנה ממה שאחז"ל אוי לרשע אוי לשכנו טוב לצדיק טוב לשכנו מוכח מזה כי כל אדם פועל במדותיו להשפיע על זולתו וא"כ האדם שמקבל עליו חובת השמירה וזהיר במדותיו מאוד רבים ממכיריו ילמדו ממעשיו להתנהג ג"כ ככה ויקבל שכר גם עבורם.

פרק ד

בו יבואר שהקב"ה מזרז להאדם שיתן כבוד למצותיו וגם ביאור הכתוב בז לדבר יחבל לו:

כתוב כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו וכבוד להקב"ה נקרא כשחביב אצל האדם מצותיו של הקב"ה ונזהר בהן שבזה הוא מכבד להקב"ה וכדאיתא בתנחומא פרשה ויגש אמר רשב"י אמר הקב"ה היו מכבדין את המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו ואם כיבדת אותן כאלו לי כיבדת ואם בזית אותן כאלו לכבודי בזית ולפ"ז כל אלו הפרשיות שהעתקתי למעלה כשאנו רואין שבני אדם אין זהירין בהן כלל, במה צריך מי שיש לו לב נבון לחוס על כבודו של הקב"ה ולהיות זהיר בהן וכמה הן ימצא עבור זה בעיני הש"י ולהיפך ח"ו גדול עונו מאוד השם ישמרנו מזה – והנה כתיב במשלי (י"ג) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה ישולם וכתב הגר"א וז"ל כי יש רמ"ח איברים באדם וכנגדו רמ"ח מצות עשה וכן כל דבר יש לו כת חיוני מן המצות ולכן הבז לשום דבר מצוה הוא מחבל את עצמו כי הוא נעשה חסר מכח החיוני מאותו דבר אבל הירא מלעזוב שום מצוה ורואה לקיים כל דבר יהיה שלם בכל איבריו עכ"ל והנה ידוע שעל עניני חלק הדיבור יש הרבה מ"ע שתלוי בהן (כמו שביארנו בפתיחת ח"ח) וכן כמה פרשיות שתלוי בזה וכנ"ל בשה"ל ח"ב וא"כ כמה פצעים וחבלות ימצא בו עבור זה והמתבונן בפרט זה בלבד ג"כ די. והנה האדם שאינו מביט על דיבורו שיהיה כדת התורה הוא נוהג בעצמו כמשרת שוטה – והוא, כי באכסניא גדולה מצוי שיש לו כמה חדרים חצונים ואמצעיים ופנמיים

והם מוכנים להכניס בהם האורחים כל אחד לפי מדרגתו ומצוה להמשרת שלפלוני העשיר שנהאכסן בחדר הפנימי יזהר מאוד להשגיח עליו שלא יחסר לו מאומה הן בהכנת מזונו ובכל דבר הצריך לו ובחדר האמצעי שמתאכסן שם פלוני ופלוני ג"כ צריך להשגיח אך לא בכל כך זהירות ובחדר החצין שהוא רק לאנשים הפשוטים הלנים שם וגם אין לוקח מהם שכר לינה יהיה רק השגחה מועטת והמשרת הזה היה שוטה ועשה בהפכו שכל ההכנות עשה לחדר החצון וחדר האמצעי ולחדר הפנימי כמעט לא הכין מאומה ויצעק עליו הבעה"ב הוי סכל הלא עיקר האכסניא בנוי על אותן המתאכסנים שם בחדרים הפנימיים וכל חיותי הוא מהם וכן היא ממש בענינינו, נפש המדברת שבאדם משכנה במוח ותחת זה הקרביים שבאדם ששם הוא עניני המאכל ותחת זה הרגלים שהאדם עומד עליהם. העיקר שבאדם הוא נפש המדברת שבשבילה האדם בא לעולם שבה יוכל האדם להלל להש"י וללמוד תורתו כמה דכתיב אדם לעמל יולד ואחז"ל דהוא לעמל פה שהוא תורה וכל האיברים שמחזיקין כחות הגוף היו רק בשבילה ובעו"ה אנו עושין הכל בהפכו שכל רעיונית הנפש ודיבוריו הוא אודות כלי המאכל ואודות מלבושיו להלביש את הגוף מכף רגלו ועד ראשו במלבושים נאים ובמנעלים נאים ולדור בדירות נאות, כלל הדבר נפש הוא משמש לכל איברי הגוף היפך המכוון שצריך האדם להביט העיקר אודותיה אם היא עובדת בדיבורה כהוגן דהיינו שיהיה רוב דיבורה אודות עבודת ד' בקיום מצותיו ואודות תורתו וכמו מאמר דהע"ה מה אהבתי תורתיך כל היום היא שיחתי [והעושה בהיפך מקוים עליו מה שאמר קהלת (יו"ד) ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ].

פרק ה

בו יבואר שע"י חטא הלשון נתעורר עליו הדין למעלה ומלאכי השרת מלמדין עליו חובה ולהיפך כשמדבר טוב על חבירו מלמדין עליו זכות למעלה ועוד כמה ענינים:

הנה מדרך האדם כשיש עליו איזה משפט במלכותא דארעא הוא משתדל בכל יכולתו לדחות המשפט לזמן אחר פן בתוך כך ימצא לו זכות לנקות עצמו ובמלכותא דשמיא ג"כ כן הוא בעידן ריתחא טוב להאדם שלא יזכר או שמו למעלה כי לא לטובה יהיה לו כי ע"ז ממילא יזכר עונותיו ויצא אז חייב בדין של מעלה וזכר לדבר מעשה דאלימלך איש נעמי שכתוב ויהי רעב בארץ וירד איש מבית לחם יהודה וכו' הוא ואשתו ושני בניו ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי וגו' וימת אלימלך וגו' ואחז"ל דלכך הוזכר תחלה בסתמא משום שרצה מדת הרחמים להעלים את שמו שהיה אז רעב כי נתגבר תוקף

הדין על הארץ ולא הניח מדת הדין ופרט את שמו ושם כל ביתו ונזכרו מעשיהם שהיו לא טובים בעיני ד' במה שיצאו מארץ לחו"ל ותיכף חל עליו העונש ועל כל ביתו שלא נשאר אלא נעמי וגם היא נתדלדלה מנכסיה מאוד מזה צריך האדם להתבונן וביותר בעידן ריתחא שלא יעשה פעולות שיגרום שיזכר אז שמו למעלה לרעה כגון בעת שהוא מדבר רע על חבירו וכדאיתא במדרש משלי פי"א על הפסוק ודורש רעה תבואנו וז"ל אם ראית אדם שהוא מדבר רעה על חבירו אף מלאכי השרת מדברין עליו רעות וחנופה לפני הקב"ה כמה דאת אמור (תהילים ז':י"ז) ישוב עמלו בראשו ולהיפך אם דרכו לדבר טוב על חבירו וכדאיתא שם על פסוק אחד טוב ובקש רצון אם ראית אדם שהוא מדבר טוב על חבירו אף מלאכי השרת מדברין עליו זכות טוב לפני הקב"ה הדא הוא דכתיב וחנותי את אשר אחון [כי הקב"ה מחונן למי שמדבר טוב על בניו]: עוד אציע ענין אחד שממנו יוכל האדם להתבונן גודל שכר הנזהר מענין קבלת לשה"ר ובפרט הנזהר מכל חלקי דיבורים האסורים, כתוב בפרשה תבוא את ד' האמרת היום להיות לך לאלקים וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצותיו וגו' וד' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו' ולשמור כל מצותיו ולכאורה הלא זה גופא כתוב בתורה תחלה שישמור מצותיו ותשלום שמשלם הקב"ה הוא ג"כ בענין שמירת המצות אלא הענין הוא כיון שהאדם מתחזק בעצמו לשמור איזה מצות שיש בכחו לקיימם יעזור לו הקב"ה לבסוף שיזכה לשמור כל המצות כי כל מצוה ומצוה יש לה עידן בפ"ע[7] – כי צריכים אנו לידע שכשם שבעניני עוה"ז יש כמה ענינים שהאדם מתעשר על ידם כן בעניני נצחיות יש כמה חלקי התקון בידו של הקב"ה שמי שמצא חן בעיניו מזמין לו אותן הענינים זוכה לעלות במעלה גדולה על ידן וענין המציאת חן תלוי בהתחזקות בקיום התורה בכל לבבו לעשות נחת רוח לפניו יתי. ולענין לשה"ר הלא ידוע מה דאיתא במדרש כשהלשין אמציה כהן בית אל על עמוס הנביא לפני המלך ירבעם בן יואש ואמר קשר עליך עמוס שאמר בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו השיב לו ירבעם לא אמר אותו צדיק כך ואם אמר לא מפי עצמו אמר אלא מפי הקב"ה ואמר הקב"ה הדור עובדי ע"ז וראש הדור עובד ע"ז אך בעבור שלא קבל הלשה"ר לכן אותן העיירות שלא כבש יהושע בן נון אמסור תחת ידו וכמו שכתוב הוא השיב את גבול ישראל וגו' ומזה יבין כל אדם אם יהיה זהיר בימי חייו מלקבל לשה"ר וממילא בודאי יזהר ג"כ מלספר לשה"ר וכל הענינים האלו שהם ממש כמת מצוה כמו שכתב בספר חסידים בודאי יזכהו הש"י ויזמין לו ענינים

[7] כי באמת הקב"ה כשהוריד נשמתו של האדם בעוה"ז נתן תחת ידו אוצר רב של תרי"ג עסקים והוא התורה הקדושה עם התרי"ג מצות שלה אלא שהאדם צריך שיהיה לו זכות שכל התרי"ג ענינים יתקיימו על ידו.

עליונים שיהיה שמח בהן בזה ובבא – ואמרתי שכל זה רמז הכתוב במה שאמר להנחיל אוהבי יש שיש סגולות נחמדות ביד הקב"ה שאין העולם מבינים עליהן ואמר שזה שומר הקב"ה להנחיל אותם לאוהביו.

פרק ו

בו יבואר שפי האדם דומה לפתח וצריך ליזהר שלא יהיה פתוח תמיד רק בעת שצריך לו – גם שהיצה"ר רובץ על פתחי פיו ואורב שם להחטיאו:

אחז"ל [בחגיגה דף ה'] נשמתו של אדם מעידה בו לעוה"ב שנאמר משוכבת חיקך שמור פתחי פיך רמז לנו הכתוב שפי האדם דומה לפתח וכשם שפתח הבית צריך ליזהר שלא להיות פתוח תמיד רק בעת שצריך לצאת ולבא דאל"ה יכלה כל אשר בבית ובפרט בעת שיש גנבים בעיר צריך להיות הבית סגור ומסוגר, כן פי האדם יפתחנו דוקא בעת שנחוץ לדבר דבריו ובפרט בעת שיש בלבו קצת כעס על איזה ענין יזהר אז להיות פתחי פיו סגור ומסוגר דאז היצה"ר רובץ אצל פיו להחטיאו. ומה נעמו דברי חז"ל שאמרו על הפסוק תולה ארץ על בלימה על מי העולם קיים על מי שבולם את פיו בשעת מריבה[8] – ובזה פירשתי מה שאמר הקב"ה לקין למה חרה לך וגו' ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ, היינו אם לא תתבונן לשוב מחרון אפך ולהטיב מחשבותיך תדע שלפתחי פיך רובץ החטאת היינו היצה"ר רובץ שם להחטיאך בדברי מצה ומריבה ומזה תוכל לבוא לידי צרה גדולה וכן היה הדבר לבסוף שנכנס עמו בדברי ריב ומצה כמו שפירש רש"י על הפסוק ויאמר קין אל הבל אחיו ומזה התגבר יותר ויותר עד שבא לידי רציחה ממש – כלל הדברים צריך האדם לידע שהיצה"ר אורב לו תמיד להחטיאו וכמו שאחז"ל שהיצה"ר מתגבר עליו ומתחדש עליו בכל יום ממה שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו – והוא רובץ על פתח פיו של האדם להחטיאו כמו שאמר הכתוב לפתח חטאת רובץ כי שם אם יסיח האדם קצת דעתו משמירה תיכף יבוז אותו ביזה רבה אי ביזה זוטא ועכ"פ לא יצא ממנו בשלום וע"כ מתחזק היצר להיות רביצתו שמה יותר משאר אברים כי שם בלשונו עלול מעוד לחטוא, וגם פעמים שמוצא היצה"ר שם מציאה רבה שמפתהו להמשיך בדיבורים אסורים כשעה או כחצי שעה וימצא בזה כמה מאות תיבות של דיבורים אסורים ועל כל דיבור ודיבור צריך ליתן דין וחשבון היש לך מציאה רבה

[8] ובזה פירשתי מה שאנו אומרים באבינו מלכנו, א"מ כלה כל צר ומסטין מעלינו ואנו חוזרים ומבקשים א"מ סתום פיות משטיננו ומקטריגינו דלכאורה כיון שיכלו המסטינים לגמרי למה לנו לבקש לסתום פיהם אלא הענין דלפעמים אין זכותינו גדול כ"כ שיכלו המסטינים לגמרי אנו מבקשים שעכ"פ יסתום פיהם שלא יוכלו לדבר, והנה ידוע שהנהגת הש"י היא מדה במדה אם האדם כובש את פיו בשעת מריבה שלא לדבר, גם למעלה סותם הקב"ה פי המקטרגים שלא להשטינו.

כזו שאינו מוצא כן בשאר עברות וע"כ רובץ שם תמיד אולי יסיח האדם דעתו וימשכנו ברשתו, ואח"כ מצאתי במדרש רבה פרשה בראשית שאומר ממש כעין זה על הפסוק לפתח חטאת רובץ (והעתקתיו למטה)[9] וע"כ צריך האדם להתחזק שלא להסיח דעתו מן השמירה וזהו שכתוב שמור פתחי פיך ויהיה נכון לבו בטוח שבודאי הקב"ה יעזור לו שלא יפול ביד היצר וכמאמרם הבא לטהר מסייעין אותו ופירושו מי שמתחיל עצמו לטהר מסייעין אותו מלמעלה הרבה שיוכל לגמור טהרתו בשלימות ובמאמרם ביומא (דף ל"ט) על הפסוק והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה ועוד אמרו חז"ל שאמר הקב"ה פתחו לי פתח כמחט סידקית ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם.

איתא בספר הקנה שנשאל כל ישראל יהיו מצורעים שהרי בעון לשה"ר גלו ישראל ועונש הלשה"ר הוא צרעת א"ל אין שקול העניות כצרעת והרי הוא עני הנמסר בידי אדם עכ"ל ובאמת הוא פשטיה דקרא מי האיש החפץ חיים (בעוה"ב) אוהב ימים לראות טוב (גם בעוה"ז) נצור לשונך מרע וגו' וסגולה זו היא טובה מכל הסגולות שמחפשים אנשים להצלחה וכעין זה איתא ג"כ בתנא דבי אליהו ח"ב שכמה פעמים מעשיהם של בני אדם גורמים לירידתם. גם אעתיק לשון הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת אשר דבריו חוצבים כלהבת אש וז"ל שם. זה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר יטהר הבית אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנות הבגדים שעליו אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע, ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ד' אלהיך למרים בדרך הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהיא גדולה ממנו בשנים וגדלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשותו לשאר נביאים והוא לא הקפיד על כל הדברים האלה שנאמר והאיש משה ענו מאד ואע"פ כן מיד נענשה בצרעת קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות

[9] וז"ל שם א"ר תנחום אית כלבי ברומי דידעין לפתות אזיל ויתיב קמי פלטירא (אופה) ועביד גרמיה מתנמנם ומרי פלטירא מתנמנם והוא שמוט עיגולא (כיכר) אארעא ועד דהוי מצמית (עד שבני אדם מתקבצים) הוא משתכר עיגולא ומהלך ביה והנמשל שיארוב היצה"ר להאדם ועושה עצמו כישן למען לא יזהר האדם ממנו עד שיראה כי שכלו של האדם נרדם ולא יזהר ממנו יקום ממארבו וילכדנו, ובזה ממש עושין הרשעים בערמה לגנוב ולגזול.

לפיכך ראוי למי שרוצה לכוין אורחיו להתרחק מישיבתן ומלדבר עמהן, כדי שלא יתפש אדם ברשעת רשעים וסכלותם: וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחלה מרבין בדברי הבאי כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים כענין שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם, כענין שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר כענין שנאמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ד' אלהיהם, והרי הוא אומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ מי גרם להם לשית בשמים פיהם לשונם שהלכה תחילה בארץ זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות: וישיבת כנסיות של עמי הארץ: וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר. אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה ולפיכך הקדוש ברוך הוא עוזר על ידן ומזכה אותן בה שנאמר אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ד' ולחושבי שמו עכ"ל.

וגם זה צריך לדעת שלבד האיסור שעובר האדם כשמדבר דיבורים שאסרתן התורה עוד נמשך רעה גדולה מזה כשמדבר אח"כ דברי קדושה ג"כ לא יזכה האדם בהן כי יש ממונים מס"א שתיכף כשמדבר דיבורים האסורים אוחזין הדיבורים עם הטומאה המרחפת עליהן ומטמאין בזה את דברי הקדושה שמדבר אח"כ וכדאיתא בזוה"ק פרשה פקודי וז"ל ובהאי רוחא בישא תליין כמה גרדינין אחרנין דאינון ממונין לאחדא מילא בישא או מילא טינופא דאפיק בר נש מפומיה ולבתר אפיק מילין קדישין וויי לון וויי לחייהון וויי לון בהאי עלמא וויי לון בעלמא דאתי בגין דאילין רוחין מסאבין נטלין ההוא מילא מסאבא וכד אפיק בר נש לבתר מילין קדישין מקדימי אילין רוחי מסאבא מילי ההוא מסאבא ומסאבי להההוא מילא קדישא ולא זכי ליה בר נש וכביכול תששא חילא קדישא עכ"ל.

חתימה

ועתה נסיים הקונטרס במה שפתחנו בו – הנה אנו אומרין בכל יום ושמתם את דברי אלה על לבבכם רעל נפשכם שהוא קבלת עול המצות כמו שאחז"ל והוא כולל כל המצות בין הדברים התלויים במעשה ובין הדברים התלויין בדיבור ובין הדברים התלויין במחשבה כמו שכתוב בפרשה נצבים כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. והנה האדם כאשר שהוא מורגל לדבר ולחשוב כל מה שהוא עולה על רוחו מדמה בנפשו שהקבלה היא רק לעשות מה שציוהו השי"י ושלא לעשות מה שאסרה התורה אבל על

מחשבה ודיבור אין מעלה על דעתו כלל אבל באמת לא כן הוא כי הוא כולל כל המצות הכתובות בתורה וכנ"ל וע"כ יש ליזהר בעת הקבלה לחשוב שמקבל על עצמו לקיים כל דברי הש"י הכתובות בתורה וממילא בכלל זה כל הלאוין ועשין התלויין בחלק הדבור והמחשבה ג"כ וזהו שציוה הש"י לקבל האדם בכל יום בוקר וערב על לבו ועל נפשו לקיים ובאמת מקרא מפורש הוא בפרשה האזינו שימו לבבכם לכל הדברים וגו' אשר תצום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר ריק הוא מכם כי היא חייכם ביאור הדברים שיצוו את בניהם לשמור כל התורה דהיינו אף הלאוין והעשין שתלוי בכח הדיבור והמחשבה והיצה"ר עושה להאדם עניו וחושב שזה שייך רק לאנשים גדולים בתורה אבל לא לו שהוא איש פשוט ולזה אמר שלא כן הדבר כי היא חייכם והכל צריכים לחיים: ומה שיחדנו המאמר של חובת השמירה על הענינים של כח הדיבור משום שראינו שהכתוב נתן על אלו הענינים שמירה בפרט ואמר נצור לשונך וגו' ואמר שומר פיו ולשונו וגו' משמע שצריך לזה שמירה יתירה והטעם כי החיים והמות ביד הלשון: אחז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ולכאורה היה לו לומר אין הקב"ה חושבה למעשה מאי לשון מצרפה, אמנם באשר ידוע כי כל אדם נידון כרובו אם יש לו רוב זכיות הוא בגדר צדיק ואם רוב עונות הוא בגדר רשע ולזה אמר דמחשבה רעה אין מצטרפת בחשבון למעשה. והנה משמע מזה דוקא מחשבה רעה אבל דיבור רע מצטרף לחשבון המעשה ובעת הדין יזכרו לו כל דיבור ודיבור כמו שאחז"ל על הפסוק ומגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת הדין. ולפ"ז אותם האנשים שפיהן הפקר אצלם לפטפט בהן תמיד ובלי התבוננות אם הוא דיבור המותר או דיבור האסור מצוי מאוד שיתרבו עונותיהן ע"ז כ"כ עד שיהיו מרובין מזכיותיהן ונחשב למעלה בגדר רשע ח"ו [דאף שיש לכל אדם נגדן כמה מאות תיבות של עניני קדושה בכל יום מן המאה ברכות יחשוב בעצמו אם כיון בכל אחת כראוי דמצוי מאוד בעו"ה שאין משמיע הברכות לאזניו] ומה מאוד צריך האדם שאינו שומר את דיבורו לירא ולפחד אולי עונותיו מרובין מזכיותיו והוא כרשע ח"ו בעיני הש"י ונוכל להמליץ ע"ז מאמר חז"ל באבות אל תהי רשע בפני עצמך והיינו את חבירו צריך כ"א לדון לכף זכות שבודאי אין הדבור אצלו הפקר ושומר א"ע מלדבר דיבור שהוא נגד רצון הש"י או שהוא איש פשוט מאוד ואינו יודע מה הוא דיבור האסור אבל האדם את עצמו בודאי צריך לזרז לשמור פיו ולשונו שלא יהיה כהפקר ויהיה ח"ו ע"ז כרשע בעיני ה' יתברך ומשום זה בלבד צריך האיש הנלבב לקבל על עצמו חובת השמירה.

עוד אמרתי להעתיק פה דבר שכתבתי במקום אחר ושייך לענייננו אמרו חז"ל על מה העולם קיים על הבל פיהם של תינוקת של בית רבן א"ל אביי לרבא דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל פיו שיש בו חטא להבל פיו שאין בו חטא[10] הרי דאפילו אמוראים הקי שהיה בודאי לימודם לשם ד' כהוגן ואצלם לא היה בודאי לשה"ר ורכילות ושאר דיבורים אסורים ממש כ"א בודאי איזה אבק דאבק אפ"ה אמרו דבזה דלפעמים נכשלו בימי חייהם באבק דאבק נתקלקל אצלם הבל פיהם ותורתם אינה קדושה כ"כ וממילא אנחנו שקדושת לימודנו לגבי לימודם כננס לגבי ענק אם עוד נטמא את פינו בלשה"ר ורכילות וכדומה מה קדושה יכולה לחול על לימודינו, וע"כ מה גדלה מעלת המקבל על עצמו חובת השמירה כי כל מה שיתוסף שמירה אצלו על דיבורו מלדבר דיבורים אסורים יתוסף לו ממילא קדושה על תורתו ושאר דברי קרושה שהוא מדבר.

ועתה נדבר במעלות היוצאות מחובת השמירה.

א) הנה ידוע מסה"ק שעיקר קדושת המצוה הוא כשעושה אותה בקביעות גמורה ונמשך מזה קדושה על נפשו כמה דכתיב למען תזכרו ועשיתם וגו' והייתם קדושים לאלהיכם [ואין נ"מ כשעושה מצוה בפועל או שבא דבר עבירה לידו וכובש את יצרו שלא לעבור עליה נותנין לו ג"כ שכר כמקיים מצוה בפועל כמו שאחז"ל] משא"כ כשאין מקיימה בקביעות. אין קדושתה גדולה כ"כ אפילו בעת שמקיימה וזה תלוי בענין קבלת חובת השמירה דאם אינו מקבל על עצמו חובת השמירה אינו מצוי כלל שיקיים כל אלו הענינים לשמור מלעבור עליהן בקביעות כאשר נבאר לקמיה.

ב) ותדע לנכון שבלתי קבלת חובת השמירה עלול מאוד להכשל בהן כי הלאוין והעשין התלויין בכח הדיבור אינם שוין להלאוין והעשין שבכל התורה שאותם מצוי שינצל שבוע וחודש ולפעמים גם שנה ושנתיים שלא יעבור עליהן משא"כ אלו שתלויין בכח הדיבור אפילו אם הוא ירא אלוקים כל זמן שאין מקבל על נפשו חובת השמירה אינו מצוי אפילו שבוע אחת שינצל מדיבורים אסורים [שלפעמים יוצא מפיו דברי גאוה ובוז ואפילו אם מתגאה בלבו בלבד מקפיד הקב"ה מאוד כדכתיב תועבת ד' כל גבה לב ולפעמים לשה"ר ולפעמים רכילות ולפעמים דברי שקר או ליצנות ולפעמים אונאת

[10] ויצויר ששני אנשים יבואו לפני ב"ד של מעלה לדון על מעשיהם לטוב או למוטב וימצא ששני האנשים למדו איזה מסכת והיה חשבון זמן לימודם שוה ובקיאותן שוה לאחד קבילו בסבר פנים יפות ולהשני קבלוהו בפנים של זעם ותמה על הדבר הלא פה הוא עולם האמת ובקיאותי הלא שוה עם חבירי זמן לימודי ויגיעתי על המסכת ג"כ כמוהו ומדוע נשתניתי ממנו הדבר הלא פה הוא עולם האמת ובקיאותי הלא שוה עם חבירי זמן לימודי ויגיעתי על המסכת ג"כ כמוהו ומדוע נשתניתי ממנו וענו לו מידך היתה לך הבט נא וראה תורת חבירך מאוד מרחוק ואתה הלא כיסתה אותה בטומאה היוצאה משפתיך כי אינו דומה הבל פיו שיש בו חטא להבל פיו שאין בו חטא אפילו אם עבר רק לפרקים וכ"ש אתה שטמאת אותה תמיד בלשה"ר ורכילות ושקר וכדומה.

דברים ולפעמים גם הלבנת פנים ולפעמים דברי חנופה ולפעמים מצוי שם שמים לבטלה ואפילו בלשון לעז הוא ג"כ איסור גדול ולפעמים דברי כעס שמצוי ע"ז מחלוקת ואונאת דברים ועוד כמה איסורים וכל זה מרומז במה שאמר הכתוב עון עקבי יסובני והייני מפני ריבוי הענינים שיש בכח הדיבור שמצוי לעבור עליהן] ואם יזדמן שינצל שבוע אחת הוא כמעט בדרך נס, וחודש ושנה בודאי לא ינצל משא"כ כשמקבל על נפשו חובה השמירה, ובודאי כשאומר אחר התפלה אלהי נצור לשוני מרע הוא מבקש זה בלב שלם שיסייעהו השי" להנצל מחטא וכבר אחז"ל הבא לטהר מסייעין אותו ובודאי יעזרהו הקב"ה שלא יכשל בהן.

ג) דהאדם שאינו מקבל על עצמו חובת השמירה הגם שכל איש הנבון משער שבודאי נכשל בלשונו מפני רבוי הדברים שדיבר כל היום מ"מ אינו זוכר לעשות תשובה עליהן ולקבל ע"ע עכ"פ על להבא שלא להכשל בהן כי זהו עיקר התשובה כמו שכתוב יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ד', ואפילו אם יאמר אשמנו ויאמר דיברנו דופי אינו זוכר אותם ואינו מקבל על עצמו כלל להיות זהיר בהן אבל כשמקבל ע"ע חובת השמירה אפילו אם יהיה נכשל בלשונו בהן יהיה קלקוליו ספורין וידע על מה לעשות תשובה.

ד) מרוב הרגלו של האדם יוצא מדיבורו כמה פעמים ענין גנותו של אדם או אונאתו שלא במתכוין [וה"ה בכל עניני דיבורים אסורים הנ"ל] הוא ג"כ בכלל לשה"ר ואונאת דברים כמבואר בפתיחת חפץ חיים במ"ע דזכור ע"ש מדברי הרמב"ם והרמב"ן משא"כ כשמקבל על נפשו חובת השמירה לא יבוא לזה ואף אם יקרה לפעמים ירגישו במוצא שפתיו ויראה לתקן.

ה) הנה ידוע שמצוי בכל מקום כנסיה של מדברים וכל אחד מדבר מה שעולה על רוחו ואינו עולה על דעתו כלל לחשוב אם הוא דבור המותר או אסור ומצוי שבמשך שעה אחת מתדבר שם כל חלקי דיבור האמור וכל הדיבורים עולים למעלה ועל כל דיבור צריך ליתן דין וחשבון לע"ל הנה ידוע ג"כ שתשוקת האדם לכנוס בתוכם ולהיות לו חלק בחבורתם כדי שיחשב לאיש באנשים אבל צריך לדעת שבעת דין וחשבון לע"ל יכנסו כל האנשים שעמדו שם [אפילו אם לא סייעום בדיבוריהם] לענות על הכל כי כולם נכתבין בשם חבורת הרשע כדאיתא בפרקי דר"א בצוואת ר"א הגדול – וע"כ מה גדול מאוד מעלת המקבל חובת השמירה שע"ז ממילא יתרחק מלעמוד בחבורת אנשים [כ"ז שאין מכירם שהם יראי אלקים ושומרים עצמם מלדבר דברים שאינם הגונים] כדי שלא יתפש עמהן לע"ל ועיין לעיל בהעתקת דברי הרמב"ם ובשה"ל שער הזכירה פי"ד ע"ש וכ"ש שיתרחק ע"ז מן המריבה בזכרו שהוא מן השומרים – ואפילו אם ימצא מי

שיחרפהו יבלום פיו שלא לענות לו וגדול שכרו מאוד עבור זה כמו שאחז"ל (בחולין דף פ"ו) מאי דכתיב תולה ארץ על בלימה על מי העולם קיים על מי שבולם את פיו בשעת מריבה ועוד אמרו הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתן ואין משיבין וכו' עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ו) עי"ז יש עליו בדעתו תמיד עול המצות ומקיים בזה מה שכתוב בתורה ושמתם את דברי אלה על לבבכם וכמו שכתבתי למעלה.

ז) יהיה עי"ז תורתו וברכותיו שמברך להקב"ה טהורות שלא נמשך עליהם רוח הטומאה משא"כ כשאינו זהיר בדיבוריו ומדבר דיבורים אסורים טומאה מרחפת עליהן ורוחות הטמאות לוקחין אלו הדיבורים הטמאין ומטמאין בהן דברי הקדושה שמדבר כמבואר בזוהר הקדוש והעתקתיו לעיל אחר דברי הרמב"ם- ובשביל זה סידרו אחר התפילה הבקשה פתח לבי בתורתיך אחר הבקשה נצור לשוני מרע דאם לא ינצור לשונו מרע אין כדי להתפלל פתח לבי וגו'.

ח) יקיים בזה מה שכתוב במשלי בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך [דהיינו שצפונים בתוך לבו להזהר בהן כדי שלא יכשל בלשונו].

ט) ידוע שחלק גדול מן ס"ת והם כל המצות התלויות בכח הדיבור רפוי מאוד ענין קיומו בעו"ה ודבר זה איננו כלל לכבוד להש"י וכבר העיר לנו בספר חסידים שמצוה שאין לה דורשין היא בכלל מת מצוה שחיוב גדול חייבה לנו התורה לטפל בזה אפילו לכה"ג ונזיר כדי שלא יהיה מונח בבזיון וכ"ש כשדברי הש"י מונח בבזיון שאין חוששין להם כמה החיוב לחבבן ולהתחזק שלא לעבור עלוהן ובודאי כשם שהוא חושש על כבודו של הקב"ה שלא יהיו מצותיו מונח בבזיון כהפקר כן יחוס הקב"ה על כבודו בזה ובבא וכדכתיב כי מכבדי אכבד ואף ששנאת חנם בלב היא ג"כ מל"ת ומחויב לעקרו מלבו מ"מ ידוע שאם הוא שומר עצמו מלדבר הוא סיוע גדול לעקרו בהמשך הזמן כמו האש שחבוי בכלי ואין לו מקום להתפשט בע"כ הוא מתכבה משא"כ אם מדבר בענין זה מתחזק השנאה.

י) כתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ד' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ד' ופירשו חז"ל אל תיקרי אראנו אלא אראנו כיצד נאף אדם אשה בסתר אומר מי רואני ומי יודעני אומר הקב"ה עלי להראותו לבריות כיצד צר צורת הולד בצורת הנואף והכל יודעים שהוא בנו וכה"ג לטובה למד תורה בסתר אף שאינו רוצה שיתפרסם הקב"ה מפרסמו לבריות וכן הוא בענינינו בהמשך הזמן בודאי יתפרסם שזה האיש שומר עצמו מלשה"ר ורכילות וליצנות וכל דיבוריו אמת ודיבורו בנחת עם הבריות

ויהיה שמו לשם ותפארת בישראל ויתקדש שמו של הקב"ה שיאמר אחד לחבירו ראו כמה נעים מעשיו כמה נעים דרכיו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אף אנו נלמוד את בנינו תורה ולהיפך ח"ו אם הבעל תורה אינו בעל מדות ונלכד בלשה"ר ובמריבה ובשקרים וכה"ג מתבזה כבודו של הקב"ה בעולם ועובר עי"ז על לאו דלא תחללו את שם קדשי כדאיתא ביומא דף פ"ו ע"ש בגמרא ועון חילול השם חמור עד מאוד עד שאמרו שאין כח בתשובה ויסורין ויוהכ"פ לכפר אלא במיתה עי"ש בגמרא וגם סותם פי היראים שלא יוכלו לומר תוכחה בענין זה אבל אם הוא שומר עצמו יהיה בכחו להוכיח לאחרים בענין זה אבל אם הוא שומר עצמו יהיה בכחו להוכיח לאחרים בענין קדושת הדיבור ולא יוכלו לומר לו קשוט עצמך.

יא) גם ע"י שיהיה שומר כדין ממילא בודאי יהיו דיבוריו מצומצמין כדי שלא ילכד בלשונו וגם יתרחק מחברת אנשים וכנ"ל באות ה' וממילא יתוסף לו איזה שעות בכל שבוע שיהיו פנויות ללימוד תורה ובמשך שנה יוכל להתוסף לו כמה מאות שעות ובדרך רמז נוכל לאמר על איש כזה מה שכתוב יראת ד' תוסיף ימים ואשרי חלקו: והנה אע"פ שדיברנו שיצמצם האדם בדיבורו כל מה שיכול אעפ"כ אם רואה לאדם שהוא עצב מצוה רבה לדבר על לבו ולהפיגו מדאגותיו (כדאיתא בתענית דף כ"ב).

יב) ידוע מה שאמר הכתוב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ומקשה הגמרא (סנהדרין כ"ז) והא כתיב לא יומתו אבות על בנים וגו' ומשני כאן כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן וכאן כשאין אוחזין וכו' וידוע דהעונות שתלויין בכח הדיבור הן הרבה מאוד וכאשר הצענו לפני הקורא שיש עשרה ענינים שתלויים בכח הדיבור והן מצויין בכל עת ובודאי אבותיו ואבות אבותיו והדור שלפניהם למעלה ג"כ לא שמרו הדיבור כראוי וכמאמרם רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולם בלשה"ר (ומקשה בלשה"ר ס"ד ומשני באבק לשה"ר וכבר כתב הרמב"ם הלואי שנהיה ניצולים מלשה"ר עצמו) וא"כ כשבא למעלה חשבון עונותיו של האדם ומצרפין לזה חשבון עון אבותיו ער ארבעה דורות הם מרובין מאוד מאוד וידוע שמכל עון נברא מקטרג אחד ומי יכול לעמוד נגדם אבל כשהבן מתחזק שלא לעבור על אותו העונות שעברו אבותיו אין מטילין עליו העונות של הדי' דורות וא"כ מי שמקבל עליו חובת השמירה ושומר א"ע שלא לעבור עליהן נקי מכל אלה [ובודאי בזכותו ימחול הקב"ה לאבותיו ג"כ וכמאמרם ברא מזכה אבא] ובשביל פרט זה לבד ראוי ג"כ לאדם להתחזק שלא להלכד בכח הדיבור.

יג) והנה בעניני העולם אנו רואין שכל דבר שיש ממנו מדה מרובה אינו יקר כל כך וכל שיש ממנו מעט במציאות הוא יקר בעיני הבריות כגון נחושת הוא יקר מברזל וכסף

הוא יקר מנחושת וזהב שיש מעט בעולם הוא יקר יותר מכסף ואבנים טובות המאירות שאינו מצוי כלל שויין נורא מאוד וכן הוא בעניני רוחניות אינו מצוי כלל אדם שיתקן כל חלקי הדיבור ואם ימצא אדם שישמור כח הדבור כדין מכל חלקי דיבור האסור מפני שחביבים אצלו מצותיו של הש"י זהו האיש שבודאי ימצא חן כעיני הש"י ויהיה שכרו מהש"י גדול מאוד מאוד.

יד) והנה לפי מה שביררנו את גודל הענין של קבלת השמירה הוא אפילו באיש פרטי שמקבל על עצמו וכ"ש כמה גדול קדושת הענין כשימצא חבורה בענין זה שיתחזקו לכבוד הש"י לעשות סייג בעצמם לשמור את כח הדיבור שלא ידברו דיבורים אסורים כמה נ"ר יגיע להקב"ה מזה כשיראה שחביבים מצותיו לישראל וכל מצוה ומצוה תלמד זכות עליהם וידוע מה שאחז"ל על הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו דאינו דומה מרובים העושים מצוה למועטים העושים מצוה.

[11] הערה – ובאמת יש לי ענין פלא הלא ידוע מה שאמר הכתוב אם תבקשנה ככסף וגו' מזה מוכח שמחוי"בין אנו להתנהג ביראת ד' כמו שמתנהג בענין כסף וידוע שבעניני כסף אם יוכל למצוא איזה עסק שיוכל להתעשר על ידו בהון רב איזה מיליאן רו"כ לא ינוח ולא ישקוט עד שישיג העסק ההוא והנה בענין רוחניות יש ג"כ עסק קדוש ונורא שעי"ז יוכל להשיב השכינה על מקומה [כמו שאחז"ל שבעון לשה"ר נסתלקה השכינה מישראל] ולהבנות בהמ"ק ולהשיב כל ישראל על אדמתן שזהו באמת הון גדול מכל הונות שבעולם ואין פונה אליו להשלימו ולתקנו, כי ידוע מה שאחז"ל שענין הלולב ושאר מיניו שאנו נוטלין רמז יש בהן שהאתרוג יש בו טעם וריח והדס ריח ולא טעם ולולב שהוא כפות תמרים טעם ולא ריח וערבות אין בהם טעם ולא ריח אמר הקב"ה יתאגדו אלו באלו ויבוא האתרוג שיש בו טעם וריח שהוא מרמז על הצדיקים שיש בהן תורה ומעש"ט ויכפרו על אלו שאין בהם טעם ולא ריח והנה לפ"ז השלימים מכפרין על אלו שאין הולכין בדרך ד' וא"כ בכל דור שנמצאים כמה אלפים רבבות שלימים בישראל על מה נתאחר בנין הבית כל כך, אכן באמת כאשר נתבונן היטב נמצא שעון זה שהחריב הבית גם עתה מרקד בינינו בעו"ה. והנה אחז"ל שבית שני לא היה בו עונות שהיו מצויין בבית ראשון כי היה בו הרבה תורה ומקיימי מצות בישראל אלא שהיה בו עון שנאת חנם וממילא ע"ז היה בו לשה"ר אחד על רעהו (ובידוע להרואה במדרשים) ולפ"ז גם עתה שהעון הזה מצוי בינינו מאוד בכולנו בעו"ה ואף שבודאי התמימים אין עוברין בזה בתמידות ח"ו אכן במקרה בודאי מצוי זה בכולנו כמו שאחז"ל רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולן בלשה"ר (ואף שמבאר הגמרא דמה שאמר בכולן היינו באבק לשה"ר ידוע מה שכתב הרמב"ם הלואי שנהיה נצולים מלשה"ר עצמו) וא"כ במה נוכל להמליץ על אחרים וכבר רמזו לנו חז"ל בזה ואמרו כל דור שלא נבנה בהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו והטעם פשוט שאותן עונות שגרמו להחריבו אותן עונות גורמים גם עתה שלא להניח לבנותו וא"כ בודאי מן האמת והצדק מחויבין אנו להתחזק בכל כחנו לתקן החטא הזה כדי שיבנה המקדש ויחזור כבוד ד' על מקומו והנה אנו אומרין בכל יום זה אלי ואנוהו ותרגם אונקלס דין אלהי ואבנא ליה מקדשא הרי דכל אחד מישראל משעבד א"ע ומשתוקק לבנות בית מקדש לשמו ובודאי אלו היה לנו רשות לזה היה כל אחד מישראל רוצה להוציא מעות ולעסוק בזה בגופו ונפשו לסייע לבנות בית לשם ד' וא"כ בענינינו שא"צ להוציא מעות וגם א"צ ליסע בעצמו לירושלים בשביל זה רק לשמור פיו ולשונו שלא לפגמו וממילא יהיה רחוק מלשה"ר ומחלוקת וכעס ואונאת דברים והלבנת פנים וכו' שכל זה מעכב את בנין הבית ואנשים כאלו בודאי זכותן גדול מאוד ויעזרו לבנין הבית כמו שכתבנו וכמה רב טוב צפון לאותן האנשים שיתחזקו בענין הזה למהר לתקן החטא הזה ואפילו אם יהיה להם חלק וזכות אחד מאלף אלפים בענין זה ג"כ כדאי ובפרט לפי מה שמבואר בזוה"ק דאפילו בי כנישתא חדא אם היו שומרין מדת השלום כראוי יש בכחם להביא משיח צדקינו – וע"כ אחי ורעי נתחזק מאד ונמהר בענין הקדוש הזה – ובענינינו שייך המאמר שאמר דהע"ה לבני יהודה מדוע נהיה אחרונים להשיב את המלך אל ביתו, ואשרי האיש שיתחזק בזה ויזכה לעצמו ולדורותיו עד סוף כל הדורות ויזכה לכל ישראל.

טו) ועל כולם יש בזה ענין נורא מאוד שנתחיל לרפא בזה את מזבח ד' ההרוס[11] זה כמה מאות שנים מעת חורבן הבית עבור עון שנאת חנם ולשה"ר כמו שביארנו בח"ב בפ"ז וידוע מה שכתב החובת הלבבות שתשובה איננה יוצאה כ"א ממעשינו ולא מדברינו וא"כ אפילו אם נאמר מאה פעמים על חטא שחטאנו לפניך בלשה"ר ודברנו דופי כ"ז שלא נעמול ונשתדל לתקן חטא זה במעשה אינו מועיל כלל וע"כ אחי ורעי נתחיל ונשתדל בכל כחונו לכבוד הש"י ותורתו[12] לתקן החטא החמור הזה שהחריב מקדשינו והגלנו מארצנו [והמתבונן בהפטרה שאנו קוראים בט"ב יראה שגם בבית ראשון היה התעוררות מדת הדין על ישראל להחריבם בשביל עונות אלו] וכאשר נתחיל לתקן ענין זה בעצמינו בודאי יעזרינו הש"י להתנהג ככה תמיד וכמאמרם הבא לטהר מסייעין אותו ובודאי יעורר עוד כמה אנשים שיעשו ג"כ כזה ויתעורר רחמים מן השמים על עמו ועל תורתו.

טז) והנה כל עשרה ענינים שיחדנו בחובת השמירה אף שבתחלתו צריך לעמול עליהן אבל לבסוף אם יתרגל נפשו בהם יצא אדם ישר ומעוטר בכל המעלות דהיינו שאינו מרגל ולא הולך רכיל ולא גאה ולא כעסן וזהיר מלהונות לחבירו באיזה הקנטה וכ"ש מלהלבין פניו יזהר מחנופה ושקר וליצנות ומחלוקת, איש כזה יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ויתקדש שם שמים על ידו ועליו נוכל לומר ישראל אשר בך אתפאר ועל כל אחת מהמעלות יקבל שכרו מבעל הגמול ואשרי חלקו בזה ובבא.

אלו[13] עשרה דברים צריך ליזהר כשהוא רוצה לדבר אולי יש אחד בהן:

[12] ובאמת ראוי ונכון לכל איש האוהב הש"י ותורתו לזרז לכל מכיריו שיתחזקו בענין זה שתלוי בו כמה פרשיות של תורה כאשר ביארנו לעיל בפ"ב ונעשו כמו הפקר לאיזה אנשים בעו"ה ולהציע לפניהם גודל השכר מי שנזהר בהן ושבזה תלוי ענין הגאולה ובודאי ימצאו כמה אנשים שישמעו לדבריו ויהיה זכות הרבים תלוי בו – ושכרו של האדם שעושה לאחר לחזור בתשובה גדול מאוד כמבואר בזוהר חדש פ' לך [והעתקתי בשה"ל בדף ל"ו ע"ב] ואף אם הוא רואה שאין דבריו נשמעין להן מ"מ אל יפול לבו עליו ויתחזק בעצמו לקיים דברי הש"י וכמו ששמעתי בשם הגר"א שלפיכך אמר הכתוב בפרשה נצבים ראה אנכי נותן לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' בלשון יחיד להורות שאפילו בעת שח"ו רבו עונות הדור ואין מועיל להם תוכחה אפ"ה צריך היחיד להתחזק ולידע שהקב"ה עושה עמו לבדו את ברית התורה ואל ענין זה רמז ג"כ הכתוב [ישעיה ס"ו] כה אמר ד' השמים כסאי וגו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. ודע עוד דמלבד שע"י קבלת השמירה על עצמו ינצל מכמה דיבורים אסורים עוד יקבל שכר בפני עצמו על כל יום על מה שהכניס את נפשו בעסק השמירה ככתוב נצור לשונך מרע אפילו אם לא נזדמנו לו נסיונות ודוגמא מי שממנה שומר על אוצרותיו יקבל השומר שכר כל זמן שמירתו אפילו אם לא נזדמנו לו גנבים באותו העת.

[13] ויש עוד כמה לאוין ועשין שתלויין בכח הדיבור כגון הלאו דלפני עור לא תתן מכשול שלא ליתן לחבירו עצה שאינה הוגנת ועושה זה מפני איזה פניה שלו ומצוי זה אצל השדכנים והסרסרים ולפעמים גם אצל המוכרים. וגם הלאו דלא תחמוד שהוזהרנו שלא להרבות רעים על האדם ולהפציר בו שיתנו לו איזה סחורה או שימכרנה לו. וגם ענין קללות ושבועות שקר אפילו בלשון לעז. וגם הלאו דלא יחל דברו כגון מי שאומר אשנה פרק זה או לעשות שאר מצות וכן יזהר מלסתור דבריהם של אביו ואמו [וה"ה של רבו] ממה דכתיב איש אמו ואביו תראו ואחז"ל איזהו מורא שלא יסתור דבריהם. וכן ליזהר להוציא שם שמים לבטלה [אפילו בלשון לעז] שזהוא בכלל מה שכתוב

א) לשה"ר מפני הלאו דלא תלך רכיל שהוא כולל גם לשה"ר ועוד כתיב לא תשא שמע שוא וקרי ביה לא תשיא ובפרט הוצאת שם רע שהוא עוד חמור יותר מסתם לשה"ר וכ"ז אפילו אם הוא מדבר על איש יחידי וכ"ש כשמדבר דלטוריא על כלל ישראל שעונו חמור מאוד [אם לא שכונתו לפעמים לזרז לאחד שלא ידור במקום שהופקר חלול שבת] , ויש דיבור רע החמור יותר מן הכל והוא המתרעם על מדותיו של הקב"ה ח"ו וכעין שכתוב בפרשה חוקת אצל ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך וידבר העם באלהים ובמשה וגו' אין לחם ואין מים וגו' ועבור זה נשלח עליהם הנחשים השרפים] והוא כעין מה שכתוב בסוף מלאכי חזקו עלי דבריכם אמר ד' וגו' אמרתם שוא עבוד אלקים וגו' וע"כ ישמור האדם את עצמו מזה העון מאוד כי הדיבור מסבב יסורים רבים.

ב) רכילות מפני הלאו הנ"ל – ופרטי דיניהם מבואר היטיב בספר "חפץ חיים".

ג) שקר במה דכתיב מדבר שקד תרחק ובפרט בענין ממון שהמכחש במה שיש בידו מן חבירו עובר על לא תכחשו איש בעמיתו הכתוב בפרשה קדושים וכ"ש מי שמעיד עדות שקר בב"ד שעובר על ולא תענה ברעך עד שקר.

ד) חנופה [שמיפה לו עולותיו בפניו] כמה דכתיב ולא תחניפו וגו' שהוא להרבה ראשונים לאו גמור [עיין בחפץ חיים בפתיחה).

ה) ליצנות כמה דכתיב ועתה אל תתלוצצו וגו' ויסודו ממה דכתיב ודברת בם ואחז"ל ודברת בם ולא בדברים בטלים, וליצנות והוללות בודאי לא נפקא מכלל הזה ובענין ליצנות כללו חז"ל ואמרו כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"ג דשריא וכ"ש הקריאה בספרי פלסתר בודאי מקלקל ומטמא דיבורו וגם נפשו והוא בכלל הקורא בספרים החצונים שהחמירו החכמים מאוד בדבר כדאיתא בסנהדרין בריש פרק חלק (דף ד) ע"ש.

ו) אונאת דברים כמה דכתיב ולא תונו איש את עמיתו – והיינו שלא יקניט את חבירו ויזהר בזה אפילו לאשתו כמו שאחז"ל וכ"ש למשרתת ובפרט אם היא אלמנה או יתומה שהוא עון פלילי מאוד.

ז) הלבנת פנים אפילו בשעת תוכחה כמה דכתיב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.

ח) דברי גאוה כמה דכתיב השמר לך פן תשכח את ד' אלהיך שהיא אזהרה לגסי הרוח כדאיתא בסוטה דף ה' ע"ש וגאוה אפילו בלב אסור כמה דכתיב תועבת ד' כל גבה לב.

בתורה את ד' אלהיך תירא. אכן מפני שדברים אלו אינן מצויין כ"כ כמו העשרה דברים ע"כ לא צרפתים ביחד אמנם כשמזדמנים לאדם יש ליזהר מאוד שלא לעבור עליהן.

ט) דברי מחלוקת ממה שנאמר ולא יהיה כקורח וכעדתו וכו' וכדאיתא (בסנהדרין דף ק"י) שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת וכלול בו כל האיסורים הנ"ל שאז נעשים אצלו הכל כהיתר.

י) דברי כעס יזהר מאוד גם מזה שהוא עון חמור מאוד כמו שאחז"ל – וגם מזה מצוי לבוא לידי מחלוקת ועלול לעבור כמה לאוין ע"ז שמתוך כעסו נעשים כל המעקשים לפניו למישור – וזהו שאמרו כל הכועס כל מיני גיהנים שולטין בו שעל כל ל"ת יש עונש מיוחד – וע"כ נכון לאיש נבון ליזהר מוויכוחיו וימעט בזה מאוד כל זמן שאין לו הכרח גדול כי ע"י וויכוחים עלול מאוד לבוא לידי הקפדה וכעס. והנפש היפה יזהר גם משיחה בטילה כי גם זה מכלה חלק רב מן חיי האדם ומוצוא זמנו לבטלה, ועוד כתיב כי ברוב דברים לא יחדל פשע – עיקרו של דבר לקמץ בדיבורו כל מה שיכול [אם לא דבר שהוא נוגע לנפשו או לגופו] ודוגמא הטעלעגראמא כי על כל תיבה צריך ליתן דין וחשבון כמו שאחז"ל שאפילו שיחה קלה מגידין לו לאדם בשעת הדין – ואם הוא מוכרח לדבר יתכונן אם הוא מעשרה דברים – כלל הדברים צריך להיות שומר מעולה בכרם ד' ואשרי חלקי בזה ובבא: הסימן של העשרה דברים הוא א"ד' ג'מ'ר ה'ח'ש'מ'ל וביאורו א"ד' הוא אונאת (דברים) וכעס ג'מ'ר גאוה מחלוקת רכילות ה'ח'ש'מ'ל הוא הלבנה חנופה שקר מספר [לשה"ר] ליצנות.

תנאי השמירה

א) שידע מה צריך לשמור את פתחי פיו כדכתיב משוכבת חיקך שמור פתחי פיך.

ב) וממה צריך לשמור – הוא מעשרה דברים שהזכרנו והם עיקרי השמירה.

ג) איכות השמירה, למעט ההתחברות לבני אדם (אם לא לדבר מצוה) ואם הוא מוכרח להתחבר יתבונן מתחלה בנפשו מה שידבר עמהם – והעיקר שלא רצה לשמוע דבר שאין שייך לו – ועוד צריך ליזהר מאוד שלא לקבל על עצמו שום דבר שגורם הרבה התחברות וויכוחים תמידים כגון משרה רבנות בשותפות וכדומה כמעט אי אפשר שלא ילכד בדיבורים אסורים ע"ז ואפילו אם יהיה עניו וסבלן ביותר – וגם שלא ילכד מקנאה וכמאמרם בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו – ועכ"פ חובת השמירה כדין בודאי לא יקיים.

ד) שלא יסיח דעתו משמירתם ודוגמת שומר אוצר המלך שכל עיניו ולבו על האוצר ויותר ממנו ששם עדיין לא היה לו היזק ואינו רואה גנבים העומדים סביבו משא"כ בזה שבודאי היה לו היזק רב גם עד עתה שהגנבים והם היצר ושלוחיו הקנאה והתאוה והכבוד גנבו הרבה מכרמו וגם עתה עומדים כולם בעין חודרת הרבה סביבו לחטוף

מכרמו בכל מה שיכלו הן בהטעה שאין זה בכלל העשרה דברים והן שהוא לשם שמים, והוא הוא המעורב במזג רוחך והמשתתף עמך בכל ענייניך כמה צריך להתחזק ולשמור היטב עכ"פ מכאן ולהבא שלא יכשל בלשונו.

ה) בעת שאומר ושמתם את דברי אלה על לבבכם שהוא קבלת עול המצות יתבונן שמקבל על עצמי שלא לעבור גם הלאוין והעשין שתלויין בחלק הדיבור והמחשבה כי כולם הם דברי הש"י.

ו) לקבוע זמן בכל יום ללימוד ההלכות השייכות לאלו העשרה דברים כי בהן מצוי האדם להכשל וכן בהמוסר השייך להן.

ז) ענין השמירה הוא אפילו בשבתו בביתו לדבר עם אשתו אודות מי אם לא דבר שהוא מותר מצד הדין.

ח) אם שכח חובת השמירה שעליו ונכשל בלשונו יראה לשוב בתשובה ע"ז ולא יפסיק שמירתו וכדכתיב אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים ומשמע מברכות (דף י"ט) שמי שהוא ת"ח לא יאחר התשובה אפילו מלילה לבקר אלא צריך לשוב באותו יום קודם השינה והטעם כדי שלא להשהות הטומאה על נפשו.

ט) להתבונן בנפשו בכל עש"ק אם התנהג באותו שבוע בדיבוריו כדין ואם בחן בנפשו ששבוע שלמה לא נכשל בלשונו מהנכון שירשום זה בפנקסו שעזר לו ד' בזה וישמח בחלקו ויתן הודאה לד' על העבר ויבקש על להבא.

י) שלא יתרגש משום דבר ששמע על פלוני שעשה דבר שלא כרצונו שע"י התרגשות יצא דברים מפיו שלא נכון לאמרם וגם מצוי מאוד שלבסוף רואה בעצמו שאיננו כמו שחשב בתחלה.

יא) אף שהוא רואה כמה אנשים חשובים שאינם זהירים בכח הדיבור אל ילמוד עצמו מהם [ויהיה לנגד עיניו מעשה דכ"ד אלף תלמידים שהיה לו לר"ע שפגע בהם מדת הדין לבסוף על שלא נהגו כבוד זה לזה] ומ"מ בדעתם ידין אותו לכף זכות שלא התבוננו בחומר הענין שיש בזה.

יב) ירגיל עצמו במדת מעביר על מדותיו שמלבד שהיא מדה קדושה שעבור זה מעבירין לו לאדם על כל פשעיו כמו שאחז"ל, עוד היא הועלת גדולה שע"ז לא יבוא האדם לידי כעס ומחלוקת.

[ואל יקשה עלי הקורא למה אנו צריכין לכל העצות האלו והלא יש לנו עצה מחז"ל על מאי דכתיב האומנם אלם צדק תדברון מה אומנתו של אדם בעוה"ז ישים אדם עצמו

כאלם תשובה לזה סחורה זו יפה היא מאוד ובה הוא משומר מכל נזק אבל לא הכל יכולים לקנותה כ"א העשירים הגדולים [בנפשותם] אבל כגון אנו מוכרחין להתנהג במדה המצומצמת אכן בימים הנוראים הקדושים בוודאי נכון מאד להתנהג במדה הקדושה הזו וכן שמעתי שנהג הגאון הצדיק ר' יצחק אב"ד דפטרוגראד מן ר"ח אלול עד אחר יוה"כ היה משים עצמו כאלם כעצת חז"ל והפוחת לא יפחות עכ"פ מעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ ועיין מה שכתבנו בשמירת הלשון ח"ב בשער התבונה פרק ב' בשם הספר ראש הגבעה].

יג) ואם עזר ד' שנעשה מנין שלם בענין זה [ר"ל מהשומרים] ורואה אחד את חבירו שנכנס בחבורת המדברים מה טוב שירמוז לו מרחוק שיצא מהם כי די לאדם במה שיש עליו חובות להשם עד בה ולא להוסיף עליו.

הנה כבר ביארנו שכאשר יתבונן האדם שיתקיים אצלו חובת השמירה צריך למעט ההתחברות עם אנשים וממילא ישאר לו ביום הרבה שעות פנויות ויראה לעסוק בהן בתורה כדי שלא ילך הזמן לבטלה וכן איתא במדרש על הפסוק אשרי האיש אשר לא הלך וגו' וכי מאחר שלא הלך ולא עמד ולא ישב יכול לא יעשה טובה ולא רעה אלא ישים יד לפה ת"ל כי אם בתורת ד' חפצו ומה שאמר כי אם ולא אמר ובתורת ד' חפצו להורות לנו שאל יחשוב האדם ויטענו יצרו אמת שצריך האדם ליזהר שלא יעשה קבע עם הלצים ולהיות מושבו עמהם דהלא צריך ללמוד תורה אבל מ"מ אין צריך למנוע מלהתחבר כלל עמהם ויהיה דעתו מעורב גם עמהם לפרקים ויצרף לזה המאמר יהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות והתחברותו יועיל שלא יתלוצצו ממנו ולזה בא הכתוב לומר שלא ישתתף עמהם כלל וכלל כי אם בתורת ד' חפצו ומה שמלעיגים ממנו לא יחוש לזה כלל וכמאמר הכתוב זדים הליצוני עד מאוד מתורתך לא נטיתי [ומה שאמר עד מאוד ר"ל לא פעם אחת ושתים כ"א עד מאוד ואעפ"כ מתורתך לא נטיתי, ומה שאחז"ל יהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, עם הבריות אמרו ולא עם הלצים והעיקר שלא יענה להם וזהו שאמר לא נטיתי אף לענות להם] וביאור הכתוב שאם האדם הולך ח"ו בעצת רשעים ובדרך חטאים ומתחבר עם הלצים אז אפילו אם לפרקים באותו מעמד מתערב דברי תורה ג"כ אין להם כח הקדושה שמתערב ג"כ דבר זה עם הקליפות והטומאה כמו שכתבו הסה"ק והובא ג"כ בביאור הגר"א במשלי אבל אם הוא אדם ישר שלא הלך בעצת וגו' ומעולם לא התחבר עם הלצים וממילא כל דרכיו וכל דיבוריו היו ישרים ולא פגומים אותו האיש ראוי להתדבק לתורת ד' ולהגות בה יומם ולילה וזה שכתב ובתורתו יהגה יומם ולילה ולא יבטל אפילו שעה אחת כי כל דיבור מדברי תורה שידבר הוא

נעלה מאוד ונחמד מזהב ומפז רב אחרי שהוא זהיר על דיבוריו שלא לקלקלם ושלא לפגמם ואותו האיש יהיה כעץ שתול על פלגי מים ויקוים עליו יתר הדברים שאמר בספר תהלים. ומה שמסיים לא כן הרשעים כ"א כמוץ וכו' היינו הרשעים והלצם שעוסקים תמיד בדברי הבל וליצנות אף שמתערבים ג"כ ד"ת בתוך הליצנות הם נחשבים כמוץ, וזה שמסיים הכתוב ע"כ לא יקומו וגו' והיינו שמיעוטא דמיעוטא ד"ת שמתערב בתוך הדרכים המקולקלים שבהם אין להם כח הקדושה שיקומו על ידם במשפט בשביל זה.

סליק ספר חובת השמירה.

עוד אמרתי לעורר איזה ענין, אחז"ל לעולם יראה אדם העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב וגם הוא בעצמו חציו זכאי וחציו חייב ואם עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות ואם עשה עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו וכל העולם לכף חובה וכתב בספר חרדים מעשה היה ברב רבינו יוסף ג'יקטילא שחלה עד קרוב למיתה ונים ולא תיר וראה שני אנשים שוקלים עונותיו וזכיותיו במאזנים ושקולין שוה בשוה מיד נתעורר ונתחזק ושקל התפילין ושם אותם עליו ומיד התחיל להרפא ועלה ממות לחיים כי הכריע כף זכות עכ"ל והנה חז"ל אמרו זה בזמנם וכ"ש בזמנינו שמצוקי הזמן גברו עד לשמים וכל עין דמוע תדמע מאין הפוגות לפני אבינו שבשמים וידוע שכל השערים ננעלו ושערי דמעות לא ננעלו ובודאי יש למעלה כמה אלפים מלאכי השרת המליצים זכיות לישראל ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די ועלול מאוד שכעת הוא כמחצה על מחצה וחסר רק אחדים להכריע הכף ובודאי נכון מאוד שכל אחד יתחזק כהיום בתורה ובמצות להכריע הכף ועל ידו יושע כל העולם וע"ז שייך מה שאחז"ל יש קונה עולמו בשעה אחת ולפי דברי חז"ל אלו יבואר מה שאמר הכתוב חכם לב יקח מצותי ואויל שפתים ילבט [לשון עמל] והיינו דלפי מה שאמרו שהאדם נידון אחר רובו האיש הנלבב יתחזק בעודו בחייו להוסיף מצות בל מה שיוכל [כי באמת האדם אינו יודע אח חשבונו באיזה אופן הוא עומד] כדי שיתרבו פעולותיו הטובות על הרעות ויכריע הכף שלו לזכות ובפרט כאשר יתבונן על ענין דיבורו כמה מאות דיבורים הוא מדבר בכל יום וכל שיחה ושיחה יזכרוהו בשעת הדין כמו שאחז"ל וע"כ צריך להתחזק עכ"פ להרבות דיבורים של קדושה כדי שיהיו רוב דיבוריו כרצון ד' וזהו הכל למי שהוא בן דעת אבל מי שהוא אויל אינו חושב כלל ע"ז וכשיש לו מעט מצות הוא מסופק בזה וחושב בנפשו מה לי העמל הזה להוסיף עוד מצות הלא יש לי די והותר מכל יום ציצית ותפילין וכדומה ואינו מתבונן שכנגד מעט מצות שיש לו יש לו כפלי כפלים פעולות הרעות שאינו מתבונן בהם וביותר בענין כח הדבור בודאי יתוסף בכל יום כמה מאות תיבות

של דיבורים אסורים ואינו זוכרם אפילו לעשות תשובה עליהן וקראו אויל שפתים שעל השפתים ניכר אולת שלו שמרבה דברים מאוד וברוב דברים לא יחדל פשע.

עוד אמרתי להעתיק כאן מה שאמרתי לזרז העולם בענין החזקת התורה

הנה ידוע לכל מה שאחז"ל (כתובות דף ק"י) על הפסוק טל אורות טליך כל מי שיש בידו אור תורה אור מחייהו [לתחית המתים] וכל מי שאין בידו אור תורה אין אור תורה מחייהו ומ"מ מסקינן שם דאפילו ע"ה שאין בהם אור תורה ג"כ יעמדו לתחיה בזכות החזקת התורה, וביאור הדברים אף דידוע שכל ישראל יש להם חלק לע"ה היינו שהנפש יש לו זכות להתעדן בג"ע בעבור שהוא איש ישראל אבל הגוף שנעשה כבר עפר להקימו לתחיה אין מועיל שום עצה בלתי אור התורה שלמד בעצמו או שהחזיק תירה אפילו לאחרים וכ"ש כשנתן בניו לבית הספר ללמוד תורה [ובזה מתרצים מאי דאמר הגמרא נשים במאי זכיין באקרויי בנייהו או במה שממתינן לבעליהן עד דאתו מבי כנישתא ולכאורה הלא יש להם כל מצות התורה כמו אנשים לבד ת"ת ואיזה מ"ע שהזמן גרמא, אבל במה שכתבנו למעלה ניחא אמת שעוה"ב בודאי יהיה לנפשם עבור שמירת המצוה ושואלת הגמרא נשי במאי זכיין גופן לתחיית המתים אחרי שאין להם זכות התורה ומשני שגם זה יש להם בזכות שהולכת בניהם לבית הספר ללמוד תורה] ולפ"ז אותן האנשים שאין להם זכות התורה כלל שאינם מקיימים אפילו מצות ק"ש וגם בניהם אינם מוסרים מבית הספר וגם אינם מחזיקים תורה כלל אף שג"ע בוודאי יהיה לנפשם בזכות איזה מצות שמקיימים וכמו שאמרו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב אבל לענין תחית המתים לגופם הם בסכנה גדולה אחרי שאין להם זכות התורה, ואמרתי לנפשי הלא אם נשאלו להם אם מאמינים בתורה מן השמים בודאי ישיבו שהם מאמינים וא"כ יש פליאה גדולה עליהם הלא בתיהם אשר הם דרים בם שהם רק עצים בעלמא כל אחד כותבו באחריות (סטראחירין) מחמת ספק פן ישרפו באש. וע"כ ממציא את עצמו ומבקש שיקבלו גם ביתו באחריות כדי שיהיה לו במה לבנותו אח"כ מחדש ואף שהוא רק ספק פן ישרף וא"כ גופך שבודאי יכלה לבסוף כי סוף כל אדם למות ואיך לא תבקש עצה לחזור להחיותו מחדש דהיינו על ידי החזקת התורה. ואולם יקשה לי על מה שאנו אומרין בכל יום בתפלתינו מחיה מתים ברחמים רבים על מה אנו צריכין לרחמים הלא כל ישראל בודאי יש להן זכות של תורה וק"ש בכל יום [דלא גריעא מסתם תורה] והחזקת התורה ואפשר משום עון הגאוה דאחז"ל בסוטה דף ה' דאין עפרו ננער לתחית המתים או עסק של רבית דאחז"ל ע"ז דאינו עומד בתחיה ואפילו אם עשה היתר עיסקא מי יאמר שנעשה כדין.

מפתח

בפתיחה יבואר מה שאמר הכתוב נצור לשונך לזרז לאדם שיהי' שומר פיו כמו מי שיש לו כרם ראשית תיקונו ששוכר לו שומר טוב - עוד שע"י דיבורים האסורים ממשיך טומאה על השפתיים - אנו מבקשים נצור לשוני מרע בע"כ צריך לזרז עצמו בתחלה לנצור ואח"כ לבקש מה' שיעזור - גם דשמירת הלשון מרע כולל כל סוגי הדבור שיש בהן רע - יבאר מה שכתוב לכי באור אשכם וגו' היינו בעת עשיית העבירה תיכף ירחק האש בגיהנם - גם שאמרו איזהו חכם הרואה את הנולד ולא היודע - גם שהלאוין והעוון התלויין בדבור יהיה שקול בעיניו בלאוין התלויין במעשה - יהיה לנגד עיניו תמיד מה דאיתא במדרש אמר הקב"ה אם תרצו להנצל מן דינא דגיהנם שמרו עצמיכם מלשה"ר וכו' - וזוכה בזה לדורותיו הבאים אחריו אפילו בעכו"ם וכ"ש ישראל.

פרק א' יבואר מכריז ר' אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעולם חיי דהיינו לאריכות ימים גם בעוה"ז - גם מה שאמר אוהב ימים לראות טוב דהיינו שימים שהי' בהם בעוה"ז יראה אותם למעלה וישמח בהם: פ"ב - יתבונן שעומדין עליו מלמעלה ומונין דיבוריו - גם כמה פרשיות בתורה מורות זה וכמה יתבייש האדם כשיגיע לשם ויאמרו לו קרא זה בפיך: פ"ג - יהיה לו עת קבוע ללימוד ההלכות והמוסרים השייכים לזה - גם ע"י קבלת חובת השמירה יגרע ממנו במשך שנה כמה אלפים תיבות של דיבורים אסורים: פ"ד - המצות הם שלוחי השם אמר הקב"ה אם כבדת אותם כאלו לי כיבדת ואם ח"ו בזית אותם כאלו לי בזית - וכתיב בז לדבר יחבל לו, וכמה חבלות ימצא בו לע"ל לפי ערך הפרשיות ששם אותם אחרי גויו גם הוא נוהג בעצמו כמשרת שוטה - פ"ה - דרך האדם כשיש לו איזה משפט דרכו לבקש לדחות המשפט לזמן אחר פן בתוך כך ימצא עליו זכות ומעשה דאלימלך יוכיח וכן בעניני שמים וע"י דלטוריא נתעוררו עליו למעלה - גם ע"י קיום אלו הפרשיות נתעורר עליו זכות מלמעלה ומוסרים ע"י כמה ענינים עליונים ומעשה דירבעם בן יואש שלא קבל לשה"ר על עמוס יוכיח: פ"ו - שפי האדם דומה לפתח וצריך ליזהר שלא יהיה פתוח תמיד רק כעת שצריך לו ועוד כמה ענינים - גם העתקה מהרמב"ם סוף הלכות טומאת צרעת בענין זה: חתימת הקונטרס מענין קבלת עול המצות בכל יום שכולל בודאי גם אלו הענינים שתלוי בכח הדיבור - ט"ז ענינים במעלות היוצאות מחובת השמירה, הערה גדולה להפליא על שמתרשלים לתקן את הקלקול שהיה בזמן הבית - ותמיה על איחור הגאולה ותשובה ע"ז - עשרה דברים שצריך האדם לזכור כשרוצה וכו' - תנאי השמירה בשנים עשרה פרטים - ובסוף המאמר לעולם יראה אדם כאלו כל העולם חציו זכאי וחציו חייב וגם הוא וכו'.

הלכות פרטיות

הנה עד כה דיברנו בענין העשרה דברים שנאמר שם בדרך כלל ועתה נבאר הלכות פרטיות ששייך ג"כ לענינים ההם. וזה החלי בעז"ה.

הנה העתקנו שם עשרה דברים והנחנו בהם סימן – א"ך ג'מ'ר ה'ח'ש'מ'ל – [א"ך] אונאת דברים, כעס – [ג'מ'ר] גאוה, מספר לשה"ר, רכילות – [ה'ח'ש'מ'ל] הלבנת פנים, חניפה, שקר, מחלוקת, ליצנות ועתה נבאר אחד לאחר.

אונאת דברים – גרסינן בב"מ דף נ"ח ע"ב במשנה כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח [שמאנהו ומטריחו בדברים חנם] אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנאמר וגר לא תונה ולא תלחצנו [וה"ה ישראל שיש לו פגם משפחה אסור לבזותו במעשה אבותיו וכ"ז אסור אפילו בינו לבין עצמו דברבים איכא גם אסור דהלבנת פנים וכדלקמן] ואיתא בגמ' ת"ר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תנו איש את עמיתו באונאת דברים – הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים וכו' – אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה (ואם גם עתה אוכל נבילות וטריפות או שאר לאוין המפורסם בישראל לאיסור ובודאי גם הוא ידע מזה ועובר במזיד הוא יוצא מכלל עמיתך ואין בו איסור אונאת דברים וכדלקמיה) אם היה יסורים באים עליו אם היה חלאים באים עליו או שהיה מקבר אח בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך – תקותך ותום דרכיך זכור נא מי הוא נקי אבד אם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהיא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח[14] כשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר כו ויראת מאלקיך [האי שהרי קאי] על כל הברייתא שבא ליתן טעם למה נאמר בו יראה

[14] בשעה וכו' – בשו"ע חושן משפט סימן רכ"ח לא העתיק דברי ר"י ורק דין המשנה והוא אינו רוצה ליקח ואפשר דס"ל דדין אחד הוא דכיון שאין לו מעות אינו רוצה ליקח, ואפשר דס"ל דדבדי ר"י הוא אף כשרוצה ליקח רק כיון דאין לו דמים עכשיו ולו ידע המוכר מזה לא היה מדבר עמדו ולכן הוא ג"כ בכלל אונאה וחכמים פליגי עליו בזה ולכן לא העתיק זה להלכה וכן משמע קצת מגמרא דפסחים דף קי"כ ג' דברים ציוה ר"י לרבי ומשמע שם דאין זה רק מדה בעלמא. אכן בתו"כ ותוספתא משמע דדין המשנה ור' יהודה אחד הוא דכיון שאין לו דמים אינו רוצח ליקח וכן מוכח מפרש"י בגמ' בסגיא ע"ש ולפ"ז ברוצה לקח את שאין לו דמים י"ל דאין איסור כלל אף לר"י שישתדל להשיג דמים

וה"ק שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של עושה הוא יודע אם לעקל או לעקלקלות שיכול הוא לומר לא עשיתי כ"א לטובה הייתי סובר שיש לו תבואה למכור או הייתי חפץ לקנות מקח זה. רש"י] עוד אמרו שם גדול אונאת דברים מאונאת טמון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך מה לא נאמר בו ויראת - ועוד זה בגופו וזה בממונו וזה ניתן לחשבון וזה לא ניתן לחשבון - עוד אמרו בגמרא לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה עוד אמרו כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה שנאמר הנה ד' נצב על חומת אנך ובידו אנך - עוד כתבו הפוסקים דאם נשאל שאלה בדבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב או מה דעתך בדבר הזה וכן כל כיוצא בזה וכללו של דבר שלא אמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ונראה דגם בכתב או ברמז שייך האיסור דאונאה דברים אם כונתו לצערו וכמו לענין איסור לשה"ר ורכילות כמבואר בחפץ חיים - עוד אמרו מאי דכתיב לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תוניהו ומוכח דמי שסר מדרך התורה אין עליו איסור אונאת דברים שזה אינו קרוי עמיתך לענין זה ונראה דהיינו דוקא בדבר שמפורסם כישראל לאיסור ואצלו הופקר הדבר אבל סתם אנשים כל שהוא בכלל ישראל יש עליו איסור דאונאת דברים דהוא שייך בכל אדם אפילו אינם שוין במדרגתן כלל וכמאמר התנא באבות אל תהי בז לכל אדם וכללו בזה אפילו אחד חכם אחד עם הארץ כל שלא הופקר אצלו איסורי תורה אמדו עוד דאותן שקורין לעם הארץ חמרי אינו מצוי לצאת מהם בנים ת"ח ואיתא באבות דר"ג אל תאמר ישראל אני אוהב ולזה אני שונא לאהוב את החכמים ולשנוא את עם הארץ אלא אהוב את כולם שנא את המינים וכן דוד הוא אומר הלא משנאיך ד' אשנא ובתקוממיך אתקוטט וגו' וע"כ יש ליזהר מאוד מי שיש לו משרתים או משרתת שלא לבזותם ח"ו בפרט אם הם אלמנות או יתומים ואם עבר או הקניט איזה אדם צריך לפייסו כדאיתא ביומא פ"ז.

ועתה נדבר אודות מדת הכעס - הכעס היא מדה גרועה ומאד הפליגו הכתובים ומאמרי חז"ל בגודל גנותה ואמרו כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו דבעת התגברות הכעס מסתלק הדעת מן האדם ומצוי שהופקר אז אצל האדם התורה והמצות לגמרי וכל העקשים נעשים אז לפניו למישור וכל עונות חמורות נעשים אז אצלו כהיתר אונאת דברים וקללות ומחלוקת ולה"ר והלבנת פנים ויש שמגודל הכעס מקרע בגדיו ויש שמשבר כליו בחמתו ומפזר מעותיו בחמתו וכה"ג ואחז"ל על כל אלו יהא בעיניך כעובד אלילים שהיום אומר לו היצה"ר עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז והולך ועובד ומאי קרא לא יהיה בך אל זר איזהו אל זר

שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר – ועוד אחז"ל כל הכועס כל מיני גיהנום שולטין בו שנאמר וכו' והכונה הוא דלכל עון בפ"ע יש בגיהנם עונש המיוחד לאותו עון וע"י מדת הכעס בא האדם כמעט לכל מיני העונות להמתבונן ברוע המדה ההיא עד שאמרו עליו חז"ל שבידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו לכן אמרו כל מיני גיהינם שולטין בו – ועוד אחז"ל כל אדם שכועס אפילו פוסקין לו גדולה מן השמים מורידין אותו שנאמר וכו' ולכן צריך האדם להתרחק ממידה זו מאוד, וע"כ האיש הנלבב שרוצה לקבל עליו לשמור פיו יהיה זהיר מלהכשל בעון הכעס דאל"ה בודאי בהמשך הזמן יכשל בכל הנ"ל – וז"ל הרמב"ם בהלכות דעות פ"ב הלכה ג' הכעס מדה רעה היא עד מאוד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו ואם רצה להטיל אימה על בניו וב"ב או על הצבור אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס ואמרו חכמים הראשונים כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו ובעלי כעס אין חייהם חיים לפיכך ציוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא דרך הטובה עכ"ל.

ועתה נדבר אודות הזהירות שלא יצא מפיו דברי גאוה – הגאוה גם היא מדה רעה מאוד ומביאה את האדם לידי ארבע כתות הרעות לשה"ר, שקר, ליצנות וחנופה – יספר בגנות חבירו כדי שיהיה הוא המכובד וחבירו בזוי ויתלוצץ ממנו ויתפאר בשקר במעלות ובמדות שאין בו ועבור גאותו יחניף לרשעים ויסכים לפעולותיהם הרעות והמכינות כרי שינשאוהו ויהיה מכובד בעיניהם – והכתוב הפליג מאוד בגודל גנותה בכמה מקומות – ואפילו – בשביל גאוה בלב בלבד ג"כ הוא מתועב בעיני הש"י כמו שכתוב תועבת ד' כל גבה לב [מה שאמר כל פי' לא מבעי אם אין בו תורה ומע"ט בודאי הוא מתועב ואפילו אם יש בו מעט תורה ומע"ט ג"כ הוא מתועב עבור גאותו דכשיתבונן עם נפשו חשבון אמיתי ימצא שלא שילם אפילו אחד מאלף לפי הטובות שמטיב הקב"ה עמו כל ימי חייו כמו שאנו אומרים אלו פינו מלא שירה וכו' אין אנו מספיקים להודות לך וכו' ובפרט כאשר יתבונן בגודל חטאיו שחטא כל ימי חייו והקב"ה מחפה עליו ועושה חסד עמו לא לפי מעשיו וכמו שאחז"ל על הפסוק כל עמל אדם לפיהו כל מצותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק להבל היוצא מפיו בודאי אין לו במה להתגאות] גם יתבונן בחומר העון הזה שהוא ל"ת ממנין תרי"ג כמו שכתוב ורם לבבך ושכחת את ד' אלהיך וכתיב השמר פן תשכח את ד' אלהיך כמו שכתוב בסמ"ג ובאמת איך יתגאה האדם אשר תחלת

הווייתו נוצר מטיפה סרוחה והוא עתיד לילך למקום עפר רימה ותולעה ויאכל קצתו את קצתו – ואיתא באבות מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רימה [ונ"ל פירושו לפי מה שידוע מחז"ל (שבת דף קנ"ג:) שנשמתו של אדם אינה נגנזת תחת כסא הכבוד רק לאחר י"ב חודש שהגוף נרקב ונתבטל אז היא עולה למעלה למקום מנוחתה ושם היא צרורה בצרור החיים וזה שאמר איך יתגאה האדם והלא סוף דבר יהיה שנפש האדם יקוה מתי יתבטל גופו ויעשה רימה ויוכל הנפש לעלות למעלה למקום מנוחתה] ואחז"ל בסוטה כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז וכו' וכאלו כופר בעיקר וכו' ושכינה מיללת עליו – גם יתכונן בגודל עונש בעוה"ז ובעוה"ב כמו שאמרו (סוכה כ"ט) בשביל ד' דברים נכסי בעה"ב יורדין לטמיון וכו' ועל גסות הרוח וגרסינן כמי שם אר"ח כל ארם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר וכו' עוד אמרו שם דאין עפרו ננער לתחית המתים שנאמר וכו' וע"כ יזהר האדם מזו המדה הגרוע מאוד ומאוד. – וז"ל הרמב"ם בפ"ב מהלכות דעות הלכה ג' יש דיעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד קצה האחר והוא גובה הלב שאין דרך הטוב שיהיה האדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ולפיכך נאמר במ"ר עניו מאוד ולא נאמר עניו בלבד ולפיכך ציוו חכמים מאוד מאוד הוי שפל רוח וע"ש עוד מה שכתב כזה.

ואודות מספרי לשה"ר ורכילות אין צורך להאריך עוד פה כי כבר ביארנו אותם ברחבה בעז"ה בספר חפץ חיים ושמירת הלשון הלכותיהן וגם המוסר השייך לזה והלומד ההלכות ומוסר מכל העשרה דברים ילמוד מאלו שני ההלכות בח"ח.

גם צריך לזהר מאד בדיבוריו שלא יבא להלבנת פנים וידוע גודל העון של הלבנת פנים שהוא אפילו בינו לבין עצמו ואף בשעת התוכחה שמחויב להוכיחו הזהירה התורה שלא ידבר אתו קשות עד שיהא פניו משתנין וכמו שאמרו במס' ערכין (ט"ו ע"ב) הוכח תוכיח יכול אפילו פניו משתנין ת"ל ולא תשא עליו חטא וכ"ש שלא כמקום תוכחה ובפרט אם הלבין פניו ברבים שעונם גדול מאוד כמו שאמרו במס' ב"מ (דף ק"ח) תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים וכו' וראה נא גודל עונשו כמו שאמרו שם במערבא במאי זהירי באחווריי אפי דא"ר חנינא כל היורדין לגיהנום עולין חוץ משלושה ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמבנה שם רע לחבירו מכנה היינו מלבין אף דרש ביה בשמיה ואין פניו מכלימות מ"מ זה להכלימו מתכוין [רש"י] ואיתא שם עוד המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב ואמרו שם עוד נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן אש ואל ילבין פני חבירו

כרבים מנ"ל מתמר דכתיב היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה [אע"פ שהי' מוציאין אותה לשריפה לא אמרה להם המעשה אלא שלחה למי שאלה לו אנכי הרה ואם יודה הוא מעצמו יודה [רש"י] ומכ"ז יתבונן איש הנלבב עד כמה צריך לזהר בדיבורו שמדבר אל חבירו שבל יבא להלבנת פנים שהוא ל"ת מה"ת אף בינו לבין עצמו ובפרט אם מדבר עמדו כפני אחרים ומצוי מאד בחבורת אנשים שעוסקים בדברי שיחה, שאומר אחד על חבירו דבר דרך שחוק ופניו מתלבנים ובדיבור קל אפשר שמאבד עולמו והחכם עיניו בראשו לשמור אז מוצא שפתיו וכשיעלה על לבבו להוציא איזה דבר שחוק שאפשר שחבירו יתבייש ישים רסן על שפתיו ובכגון זה נאמר ושמת סכין בלועיך וכו' ומה נכון שיתרחק האדם מלשבת בחבורת העוסקים בדברי שיחה שאז יציל נפשו מעונות חמורות לשה"ר רכילות ליצנות הלבנת פנים ועוד רבות כאלה – וכבר מבואר בפתיחה של "חפץ חיים" בשם צוואת ר"א הגדול שבחבורה שמדברים לשה"ר וגנאי על חבריהם אף אלה שאין מדברים נכתבים למעלה בשם חבורת רשע ובפרט שהיושב שם לא ימלט שלא יכשל באיזה דיבור אסור ועכ"פ אם מוכרח לשבת שם החכם עיניו בראשו לשמור מוצא שפתיו.

עוד צריך האדם ליזהר מדברי חנופה והוא שאם יראה על חבירו שעושה או מדבר דברים שאינם הגונים נגד רעהו ולא די שאינו מוכיחו אלא מחניפו בדברים שצדק במעשהו או בדיבורו ואפילו אם מוסיף איזה תיבה להסכים למעשהו בכלל חנופה הוא ועון גדול הוא והוא בכלל ד' כתות שאין מקבלות פני השכינה כת שקרנים כת ליצנים כת חנפים כת מספרי לשה"ר וכולם למדו מקרא וחנפים מנין שנאמר כי לא לפניו חנף יבוא ולכמה גאונים (גאון ורא"מ בעל התוספות ור"ש גבירול) הוא ל"ת מן התורה והוא לאו דלא תחניפו את הארץ שכן אמרו בספרי דפסוק זה אזהרה לחנפים – [עיין או"ק בספר שערי תשובה לר"י שהאריך הרבה בזה וביאר כי יש כמה חלקים בזה וכולם הם בכלל חנופה והביא ראיות מן כתובים אכן אנכי לקצר באתי.

א) זה שהקדמנו למעלה.

ב) אשר יהלל רשע לפני בני אדם אם בפניו או שלא בפניו אע"פ שלא יצדיקנו על חמסו אכל יאמרו עליו כי איש טוב הוא וע"ז נאמר עוזבי תורה יהללו רשע ואפילו יהיה נזהר שלא לשבח את הרשע זולתי במה שנמצא בו מן הטוב ויליץ עליו בפני ב"א נם זו רעה חולה כי בהזכירו את הטוב ואת הרע לא יזכיר ועל כל פשעיו יכסה, צדיק יחשב אצל השומעים ויתנו לו יקר וירים ידו ונכר וכבר הקדמנו גודל המכשול הנמצא בכבוד הרשעים ע"כ לא נכון להזכיר צדקתם בלתי אם יזכיר רשעם וכסלם.

ג) המשכח את הרשע בפניו אף שנזהר שלא לשבחו בפני כ"א פן יהיה להם למוקש גם זה החנף גדול עונו כי החליק אליו בעיניו ולא ישוב מדרכו הרעה ולא ידאג לעונו כי צדיק הוא בעיני.

ד) המתחבר לרשע ולא די אשר לא יוכיחהו אבל כמו חבר יקרבהו ונאמר בהתחברך לרשע פרץ ד' את מעשיך.

ה) איש כי יאמינו כ"א בדבריו ויתכוין לנשא אחד העם או גואלו הקרוב אליו ויאמר עליו כי הוא איש חכם והוא בן לא חכם והיה לצור מכשיל כי יסמכו על הוראותיו וכן כי יאמר על האיש כי הוא נאמן רוח ולא הכירו אם הוא איש אמונים ואולי ישמע השומע ויפקידהו על ביתו ולבסוף יכחש בו.

ו) מי שיש בידו למחות ואינו מוחה ועל מעשה החטאים לא ישגיח גם זה נכנס בגדר חנופה שמחניף אותם ואינו מוחה בידם.

ז) הרואה את אנשי מקומו עם קשה עורף ואומר בלבו אולי לא יקשיבו את דברי ולא יקבלו תוכחתי וע"כ יחשוך פיו גם זה עונו ישא אכן אם הדבר גלוי לכל כי החוטא שונא מוסר ולא ישמע לקול מוריו ע"ז נאמר אל תוכח לץ פן ישנאיך.

ח) אם ישמע בני אדם מדברים לשה"ר או דברי נבלה או יושב בסוד משחקים בוזי תורה ומצוה ושותק אף שידוע ונבחן אצלו שלא ישמעו לו יענש פן יאמרו כי הוא כמותם והודה לדבריהם מאחר ששומע ושותק (ואינו רומה להא דסעיף ז' הקודם ששם אינו יושב אצלם) ואף כי יתחייב לענות ולגעור בשביל כבוד התורה והמצות אשר בזו ולעגו או לכבוד נקי וצדיק אשר ישיחו בו – וזה אחד מן הדברים אשר יתחייב האדם לעזוב בעבורם חברת הרשעים כי יענש בשמעו דבריהם הרעים וילאה לענותם.

ט) המכבד את הרשעים מדרך השלום אף שאינו מדבר טוב על הרשע ולא ינהג בו כבוד שיוכלו לטעות שמכבדו באשר יקר בעיניו ומכובד כי לא יחלוק לו כבוד רק כדרך שמכבדין את העשירים מחמת עשרם ומחמת תקות טובה גם זה יש בו חטא שעכ"פ מכבדהו ואם הותר לכבד את העשירים לא הותר לכבד את הרשעים אך אופן זה הותר מדאגה פן יזיק לו הרשע בזמן שידו תקיפה ע"כ הותר לכבדו כשם שמכבדין אנשי זרוע בקימה והידור אך לא ישבחנו ולא ידבר טוב עליו לפני בני אדם ובכגון זה אחז"ל מותר להחניף את הרשעים בעוה"ז ואף לאדם כשר לשבח לו במעלה שיודע שאין בו ורק לשם חנופה בודאי אסור ורק לתועלת שרי כדאיתא בסה"ק בשם חז"ל מותר להחניף לאשתו מפני דרכי שלום לרבו כדי שילמדו הורה לחבירו כדי שילמדו לשמע דבריו וכן לתלמידו]

בסוטה [דף מ"א:] אמר ר' אלעזר בל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר וכו' ואמר ר"א כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואין קוב אלא קללה שנאמר לא קבה אל ואין לאום אלא עוברין שנאמר ולאום מלאום יאמץ – וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהינם וע"ש עוד בגמרא כמה מאמרים מבהילים בענין זה וע"כ השמר נפשו ירחק מזה מאוד.

ואודות שקר מבואר בשמירת הלשון בקונטרס שפת תמים פרק ששי כל הענינים השייכים לסוג איסור זה. ואודות מחלוקת מבואר שם בשער הזכירה פרק ט"ו ט"ז י"ז כל הענינים השייכים לסוג איסור זה: ואודות מחלוקת מבואר שם בשער הזכירה פרק ט"ו, ט"ז, י"ז כל הענינים השייכים לסוג איסור זה.

ואודות ליצנות עיין בשערי תשובה לר"י מסימן קע"ד עד סוף סימן קע"ז ובשמירת הלשון שער התבונה פרק י"ז וכלל אחז"ל במגילה סוף פ"ג כל ליצנותא אסירה בר מליצנותא דאלילים דשריא – ופשוט דה"ה דמותר להתלוצץ מאנשים המלעיגום על התורה ועל המצות.

ודע דכל הארבעה כיתות שהחליט עליהם שאינם מקבלין פני השכינה ה"מ בשלא עשו תשובה אבל אם עשו תשובה לשמים וקיבלו על עצמן על להבא שלא להתנהג כן ובדברים שבין אדם לחבירו פייס לחבירו ובדאי הקב"ה מקבל לחשב ויזכה לקבל פני השכינה.

תפילה

נכון שיבקש בקשה זו בבוקר אחר התפלה וגם ממילא[15] בזכירתו בפה יהיה לו דבר זה למזכרת שלא ילכד בם

רבש"ע יהי רצון מלפניך אל רחום וחנון שתזכני היום ובבל יום לשמור פי ולשוני לבלי להלכד בדיבורים אסורים דהיינו מעון לשה"ר כדכתיב לא השא שמע שוא וקרי ביה לא תשיא שאסרה התורה לספר ולקבל וגם מעון רכילות כדכתיב לא תלך רכיל בעמיך – ואהיה זהיר מלדבר אפילו על איש יחידי וכ"ש מלדבר דלטוריא על כלל ישראל שעונו חמור מאוד וכ"ש ליזהר מלהתרעם על מדותיו של הקב"ה שהוא עון חמור יותר מן הכל וכדכתיב בפרשת חוקת ותקצר נפש העם בדרך וידבר העם באלהים וכמשה ועבור זה

[15] ודוגמא לזה מצינו בספרי פרעה תצא על הפסוק זכור את אשר עמה ד' אלהיך למרים וז"ל יכול בלבבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שמירת הלב אמור [מעון המביא לידי צרעת] הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך עכ"ל הספרי.

נשלח עליהם הנחשים השרפים ונו' ויאמרו חטאנו כי דברנו בד' ובך – ומלדבר דברי שקר כמה דכתיב מדבר שהר הרחק, ומלדבר דברי חנופה שמיפה לאיש עול עוולותיו בפניו כמה דכתיב בפרשה מסעי ולא תחניפו ומלדבר דברי ליצנות במה דכתיב, ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם ומלישב בין לצנים כדכתיב ובמושב לצים לא ישב ולהיות זהיר מאונאת דברים כמה דכתיב ולא תונו איש את אמיתו וקבלו חז"ל שהוא קאי על אונאת דברים, ולהיות זהיר מהלבנת פנים אפילו בשעת תוכחה כמה דכתיב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא – ולהיות זהיר מלדבר דברי גאוה כמה דכתיב השמר לך פן תשכח את ד' אלהיך וקבלו חז"ל שהוא אזהרה לנסי הרוח וכמה דכתיב ורם לבבך ושכחת וכדאיתא בגמרא (סוטה דף ה') וגאוה אפילו בלב אסור כדכתיב תועבת ד' כל גבה לב – וכן מלדבר דברי מחלוקת כמה שנאמר ולא יהיה כקרח כעדתו וכדאיתא בגמרא שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת (סנהדרין דף ק"י) – וכן מלדבר דברי כעס שהוא ג"כ עון חמור מאוד בעצמותו וגם מביא לידי מחלוקת ושארי דיבורים אסורים ואחז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז – וזכני שלא לדבר כ"א דבר הצריך לעניני גופי או לנפשי ולהיות כל מעשי ודיבורי לשם שמים.